
Guy Debord

***Společnost
spektáklů***

Předmluva ke třetímu francouzskému vydání

Společnost spektaklu poprvé vyšla v listopadu 1967 v Paříži v nakladatelství Buchel-Chastel.

Ve známost vešla díky nepokojům v roce 1968. Tato kniha, ve které jsem nikdy nezměnil jediné slovo, byla od roku 1971 znovu vydávána v Éditions Champs Libre, které počínaje rokem 1984 nese jméno Gérarda Lebovici, editora, který byl tehdy zavražděn. Až do roku 1991 toto nakladatelství plynule pokračovalo ve vydávání dotisků. I toto vydání zůstalo zcela totožné s vydáním z roku 1967. Tímtež pravidlem se ostatně zcela přirozeně bude řídit reedice všech mých knih v nakladatelství Gallimard. Nejsem člověk, který by se opravoval.

Takováto kritická teorie se nemusí měnit, dokud nebudou zničeny obecné podmínky dlouhého dějinného období, podmínky, které tato teorie jako první přesně popsala. Pokračující vývoj v onom období pouze potvrdil a doložil teorii spektaklu, jejíž výklad, zde znovu překládaný, lze rovněž chápat jako historický v méně vznešeném významu: svědčí o tom, jaká byla nekrajnější pozice v okamžiku potyček v roce 1968, a tedy i o tom, co bylo roku 1968 již možné vědět. Rozčarování spojené s celou jejich existencí mohlo i největší tehdejší naivky od té doby poučit o tom, co znamená „zviditelněná negace života“, „ztráta kvality“, spojená se zbožní formou, či „proletarizace světa“.

Svého času jsem kromě toho připojil i jiné postřehy týkající se nejpozoruhodnějších novinek, které se měly objevit v pozdějším průběhu téhož procesu. Roku 1979 jsem se v předmluvě, určené pro nové italské vydání, zabíral faktickými proměnami v samotné povaze průmyslové výroby i v technikách vládnutí, které využití spektakulární síly začínalo umožňovat. Roku 1988 jsem v Komentářích ke společnosti spektaklu jasně doložil, že „předchozí celosvětová dělba spektakulárních úkolů“ mezi soupeřícími říšemi „koncentrované spektakularity“ a „rozptýlené spektakularity“ se mezitím zhroutila ve prospěch jejich splnutí do společné formy „integrované spektakularity“.

Toto splnutí lze povšechně shrnout tak, že poopravíme tezi 105, která se týkala toho, k čemu došlo před rokem 1967, a podle jistých protikladných praktik dosud rozlišovala předchozí formy. Protože Velké schizma třídní moci se završilo smířením, je nutno říci, že sjednocená praxe integrované spektakularity v současnosti „uskutečnila ekonomickou změnu světa“ a zároveň „policejními prostředky změnila vnímání“ (Policie sama je za daných okolností zcela nová).

Svět se nakonec mohl prohlásit za oficiálně sjednocený jedině proto, že v celosvětové ekonomicko-politické skutečnosti k tomuto splnutí došlo již předtím. Stalo se tak rovněž proto, že situace, do níž oddělená moc v univerzálním měřítku dospěla, je tak závažná, že tento svět se musel co nejdříve sjednotit a podílet se coby jediný blok na téže konsenzuální organizaci spektakulárně falzifikovaného a garantovaného světového trhu. Tento svět se však nakonec nesjednotí.

Totalitární byrokracie, „vládnoucí třída nahrazující tržní ekonomii“, nikdy příliš nevěřila ve svůj osud. Věděla o sobě, že je „rozvojovou formou vládnoucí třídy“ a chtěla být lepší. Teze 58 už před dlouhou dobou zavedla následující axiom: „Spektákl má své kořeny v půdě ekonomie, jež se stala ekonomikou nadbytku, a právě odtud se rodí plody, jež mají vposledku tendenci ovládnout spektakulární trh.“

Tato vůle k modernizaci a sjednocení spektaklu, spojená se všemi ostatními aspekty zjednodušování společnosti, vedla roku 1989 k tomu, že ruská byrokracie jako jeden muž náhle konvertovala k současné ideologii demokracie, tj. k diktátorské svobodě Trhu, mírněné uznáním Práv spektakulárního člověka. Nikdo na Západě ani jediný den nekomentoval význam a důsledky tak pozoruhodné mediální události. Tím se potvrzuje pokrok spektakulární techniky. Stačilo zaregistrovat pouze zdání jakéhosi geologického otřesu. Tento fenomén je opatřen datem a za jeho dostatečné pochopení se pokládá spokojené opakování velmi prostého signálu - pád Berlínské zdi -, jenž je stejně nediskutovatelný jako všechny ostatní demokratické signály.

Roku 1991 se objevily první účinky této modernizace v podobě naprostého rozpadu Ruska. Zde se ještě otevřeněji než na Západě ukazuje katastrofální výsledek obecného vývoje ekonomie. Chaos je pouze jeho důsledkem. Všude vyvstane táž hrozivá otázka, která pronásleduje svět již dvě staletí: jak přimět chudé k práci tam, kde iluze zklamala a síla se rozložila?

Teze 111, která rozpoznává první symptomy ruského úpadku, jehož konečného výbuchu jsme byli nedávno svědky, a předpovídá brzké zmizení celosvětové společnosti, který, jak je nyní již možno říci, bude vymazána z počítačové paměti, vyslovila tento strategický soud, jehož správnost bude záhy snadné pocítit: „Celosvětový rozklad aliance založené na byrokratické mystifikaci je vposledku tím nejnepříznivějším faktorem současného rozvoje kapitalistické společnosti.“

Tuto knihu je třeba číst s vědomím, že byla napsána s výslovným záměrem uškodit spektakulární společnosti. Nikdy v ní nebylo řečeno nic přemrštěného.

30. června 1992
Guy Debord

I. Završená oddělenost

1.

Veškerý život společností, v nichž vládou moderní podmínky produkce, se ukazuje jako nesmírně rozsáhlá akumulace spektaklů. Vše, co bylo dříve přímo prožíváno, se vzdálilo v určité reprezentaci.

2.

Obrazy, jež se odloučily od každého aspektu života, splývají ve společném toku, v němž jednotu tohoto života již nelze znovu ustavit. Skutečnost, chápaná dílčím způsobem, se rozvíjí ve vlastní obecné jednotě jakožto svébytný pseudo-svět, jenž je výhradně předmětem kontemplace. Specializovanost obrazů světa se v završené podobě znovunalézá ve světě osamostatněného obrazu, ve kterém lhář lhal sobě samému. Spektákl v obecném smyslu, tedy jakožto konkrétní inverze života, je autonomním pohybem ne-živého.

3.

Spektákl se prezentuje současně jako společnost sama, jako určitá součást společnosti, i jako nástroj sjednocování. Jakožto součást společnosti explicitně představuje sektor soustřeďující veškerý pohled a veškeré vědomí. Právě proto, že tento sektor je oddělený, stává se místem oklamaného pohledu a falešného vědomí, a sjednocování, které uskutečňuje, není ničím jiným než oficiální řečí zobecněného oddělování.

4.

Spektákl není souborem obrazů, nýbrž sociálním vztahem mezi osobami, zprostředkovaným obrazy.

5.

Spektákl nelze chápat jako přebujelost světa vidění, jako produkt technik masového rozšiřování obrazů. Je spíše určitou Weltanschauung, jež se stala faktickou a materiálně vyjádřenou. Je to jisté vidění světa, která se zobjektivizovalo.

6.

Spektákl chápaný ve své totalitě je zároveň výsledkem i projektem existujícího způsobu produkce. Není suplementem skutečného světa, není jeho dodatečnou dekorací. Je jádrem irealismu reálné společnosti. Spektákl ve všech svých specifických podobách, ať už jako informace či propaganda, reklama či přímá spotřeba produktů zábavního průmyslu, tvoří stávající sociálně dominantní model života. Je všudypřítomnou afirmací již uskutečněné volby v rámci produkce i spotřeby, jež z této produkce přímo vyplývá. Forma i obsah spektaklu jsou identickým splynutím bezvýhradného ospravedlnění podmínek i účelů existujícího systému. Spektákl, zabírající velkou část času prožívaného mimo moderní produkci, je rovněž setrvalou přítomností tohoto ospravedlnění.

7.

Samo oddělení tvoří součást jednoty světa, globální sociální praxis, která se rozštěpila na skutečnost a obraz. Sociální praxe, před níž se osamostatněný spektakl klade, je rovněž reálnou totalitou, která spektakl obsahuje. Rozštěp v této totalitě však onu totalitu deformuje do té míry, že spektakl se jeví jako její cíl. Řeč spektaklu je tvořena znaky vládnoucí produkce, které jsou současně posledním účelem této produkce.

8.

Z abstraktního hlediska lze proti sobě postavit spektakl a faktickou sociální aktivitu; toto zdvojení je samo zdvojeno. Spektákl, převracející skutečnost, je fakticky produkován. Žitá skutečnost je souběžně s tím materiálně zahlcena kontemplaním spektaklu a sama o sobě přebírá spektakulární řád tak, že mu výslovně přitakává. Objektivní skutečnost je přítomna na obou stranách. Základ každého takto ustáleného pojmu tkví jen v přechodu do jeho protikladu: realita se vynořuje ve spektaklu a spektakl je reálný. Toto vzájemné odcizení je podstatou a výztuží existující společnosti.

9.

V reálně převráceném světě je pravda momentem nepravdy.

10.

Pojem spektaklu sjednocuje a vysvětluje velkou různost zjevných/zdánlivých (apparents) fenoménů. Jejich rozdílnosti i kontrasty jsou zjevnostmi oné sociálně zorganizované zdánlivosti, jež musí být sama rozeznána ve své obecné pravdě. Spektákl chápaný podle svých vlastních termínů je afirmací zdání/zjevnosti i afirmací veškerého lidského, tj. sociálního života jako pouhého zdání/zjevnosti. Kritika postihující pravdu spektaklu jej však odhaluje jako viditelnou negaci života; jako negaci života, která se stala viditelnou.

11.

Abychom popsali spektakl, jeho formování, jeho funkce a síly, které mají tendenci jej rozkládat, je třeba uměle rozlišovat určité neoddělitelné prvky. Při analýze spektaklu mluvíme v jisté míře samotnou řečí spektakulárna, a to v tom ohledu, že se přesouváme na metodologickou půdu společnosti, jež se ve spektaklu vyjadřuje. Spektákl však není ničím jiným než smyslem celkové praxe určité ekonomicko-sociální formace, jejího časového rozvrhu. Je historickým momentem, v němž jsme zahrnuti.

12.

Spektákl se prezentuje jako nezměrná, neoddiskutovatelná a nepřístupná pozitivita. Neříká nic více než to, že „co se jeví, je dobré, a co je dobré, to se jeví.“ Postoj, který principiálně vyžaduje, je ono pasivní přijímání, kterého de facto již dosáhl tím, že se jeví bez repliky, svým monopolem na zjevnost.

13.

Bytostně tautologický charakter spektaklu plyne z prostého faktu, že jeho prostředky jsou současně i jeho cílem. Je nikdy nezapadajícím sluncem ozařujícím říši moderní pasivity. Pokrývá veškerý povrch světa a bez omezení se vyhřívá na výsluní vlastní slávy.

14.

Společnost založená na moderním průmyslu není nahodile či povrchově spektakulární, nýbrž je fundamentálně spektaklová (spectacliste). Ve spektaklu, obrazu vládnoucí ekonomie, není cíl ničím, kdežto vývoj je vším. Spektákl nechce dospět k ničemu jinému než k sobě samému.

15.

Spektákl jakožto neodmyslitelná příkrasa předmětů, jež jsou v současnosti produkovány, jakožto obecná expozice racionality systému a jakožto pokročilý ekonomický sektor, jenž přímo formuje obrovské a stále narůstající množství obrazů-předmětů, je hlavní produkcí soudobé společnosti.

16.

Spektákl si podrobuje živé lidi v té míře, v jaké si je bezvýhradně podrobila ekonomika. Není ničím jiným než ekonomikou vyvíjející se pro sebe samu. Je věrným odrazem produkce věcí a nevěrnou objektivací těch, kdo produkují.

17.

První fáze dominance ekonomie nad sociálním životem zavlekla do definice jakéhokoli lidského uskutečnění očividnou degradací být na mít. Současná fáze, spočívající na bezvýhradné okupaci sociálního života nahromaděnými výsledky ekonomiky, vede k zobecněnému sklouzávání od mít k jevit se, z něžž jakékoli konkrétní „mít“ musí čerpat svou bezprostřední prestiž i nejposlednější funkci. Jakákoli individuální skutečnost se současně s tím stala skutečností sociální, přímo závislou na sociálním působení a formovanou z jeho strany. Je jí povoleno jevit se pouze potud, že není.

18.

Tam, kde se skutečný svět mění na obyčejné obrazy, se pouhé obrazy stávají skutečnými jsoucnými a účinnými motivacemi určitého hypnotického chování. Spektákl jakožto tendence dávat vidět skrze různá specializovaná zprostředkování svět, který již není přímo uchopitelný, běžně nachází ve zraku privilegovaný lidský smysl, jímž byl v jiných epochách hmat; tento nejabstraktnější, nejsnáze oklamatelný smysl odpovídá zobecněné abstraktnosti současné společnosti. Spektákl však není ztotožnitelný s prostým pohledem, i když by se kombinoval s poslechem. Je tím, co uniká lidské aktivitě, zpětnému zvažování a korekci lidského díla. Je opakem dialogu. Spektákl se rekonstruuje všude, kde se vyskytuje nezávislá reprezentace.

19.

Spektákl je dědicem vši slabosti západního filosofického projektu, jehož chápání aktivity dominovaly kategorie vidění; zakládá se na neustálém rozvíjení precizní technické racionality, která z tohoto myšlení vzešla. Neuskutečňuje filosofii, nýbrž filosofizuje skutečnost. Konkrétní život všech se degradoval na spekulativní universum.

20.

Filosofie jakožto moc odděleného myšlení a myšlení oddělené moci sama o sobě nikdy nedokázala překročit teologii. Spektákl je materiální rekonstrukcí náboženské iluze. Spektakulární technika nerozptýlila náboženská oblaka, do nichž lidé umístili vlastní schopnosti, které oddělili od sebe samých: pouze je propojila s jistou pozemskou základnou. I ten nejpozemštější život se takto stává neprůhledným a nedá se v něm dýchat. Své absolutní odmítání, svůj šalebný ráj již neodsouvá na oblohu, ale ubytovává je ve vlastním domě. Spektákl je technickým uskutečněním vykazování lidských mohutností do zászvetí; je rozštěpem uskutečněným uvnitř člověka.

21.

V té míře, v jaké se nutnost stává sociálním snem, se i sen stává nutným. Spektákl je zlým snem spoutané moderní společnosti, dávající vposledku najevo pouze svou touhu po spánku. Spektákl je strážcem tohoto spánku.

22.

Fakt, že praktická působnost moderní společnosti se odloučila od sebe sama a povýšila se ve spektákl na nezávislou říši, lze vysvětlit pouze jiným faktem, totiž že této působivé praxi se i nadále nedostávalo soudržnosti a že zůstala v rozporu se sebou samou.

23.

U kořenů spektaklu stojí nejstarší sociální specializace - specializace mocenská. Spektákl je tedy specializovanou aktivitou, promlouvající za souhrn ostatních aktivit. Je diplomatickou reprezentací hierarchické společnosti tváří v tvář sobě samé, reprezentací, v níž je jakékoli jiná promluva zapovězena. To nejmodernější je zde také tím nejarchaičtějším.

24.

Spektákl je nepřetržitým řečením, které současný řád vede o sobě samém, je jeho výmluvným monologem. Je to autoportrét moci v době, kdy moc totalitárně řídí podmínky existence. Fetišistické zdání čisté objektivitě ve spektakulárních vztazích skrývá jejich charakter vztahu mezi lidmi a mezi třídami: zdá se, že naše okolí ovládají fatální zákony jakési druhé přírody. Spektákl však není nutným produktem technického vývoje nahlíženého jako vývoj přirozený. Společnost spektaklu je naopak formou, která si volí svůj vlastní technický obsah. I když se může zdát, že spektakl, viděný z omezené perspektivy „masových komunikačních prostředků“, jež jsou jeho nejdrtivějším povrchovým projevem, zaplavuje společnost coby prostá instrumentalizace, není tato instrumentalizace ve skutečnosti ničím neutrálním, nýbrž sama vyhovuje jejímu totálnímu sebe-pohybu. Pokud sociální potřeby doby, v níž se takovéto techniky vyvíjejí, nemohou dojít k uspokojení jinak než skrze zprostředkování těmito technikami, pokud k administraci této společnosti a k veškerému kontaktu mezi lidmi již nemůže docházet jinak než prostřednictvím této okamžité komunikační síly, je to proto, že tato „komunikace“ je bytostně jednosměrná, takže její koncentrace vede k tomu, že v rukou administrace existujícího systému se nahromadí prostředky, které jí umožňují v tomto determinovaném spravování pokračovat. Zobecněný rozštěp spektaklu je neoddelitelný od moderního státu, tj. od obecné formy rozštěpu ve společnosti, jež je produktem dělby sociální práce a orgánem třídní dominace.

25.

Oddělení je alfou i omegou spektaklu. Institucionalizace sociální dělby práce a utvoření tříd vybudovaly prvotní posvátnou kontemplaci, mytický řád, do něž se veškerá moc od samého počátku odívá. Posvátno ospravedlnilo kosmické i ontologické uspořádání, které odpovídalo zájmu pánů, vysvětlilo a přikrášlilo to, co nemohla udělat společnost. Všechna oddělená moc tedy byla spektakulární, avšak jednomyslné přitakání takovémuuto nehybnému obrazu znamenalo pouze to, že chudosti reálné sociální aktivity, dosud velkou měrou pocíťované jako jednotný úděl, bylo společně přiznáno jisté imaginární prodloužení. Moderní spektakl naproti tomu vyjadřuje to, co společnost udělat může, ovšem v rámci tohoto výrazu se umožněné staví absolutně proti možnému. Spektákl je uchováváním nevědomosti v praktické změně podmínek existence. Je svým vlastním produktem a sám stanovil svá pravidla: jedná se o pseudo-posvátno. Ukazuje, čím sám je: oddělenou silou rozvíjející se v sobě samé, v narůstání produktivity prostřednictvím neustálého zjemňování dělby práce vedoucího k parcelizaci gest, jež jsou potom ovládána nezávislým pohybem strojů; silou, která pracuje pro neustále se rozšiřující trh. V odvíjení tohoto pohybu, v němž síly, které mohly narůstat tak, že se oddělovaly, dosud nenalezly sebe samé, se rozpustilo veškeré společenství a veškerý smysl pro kritičnost.

26.

Se zobecněným oddělením pracovníka od jeho produktu se ztrácí jakýkoli jednotný pohled na vykonanou činnost, jakákoli přímá osobní komunikace mezi těmi, kdo produkují. Jak postupuje akumulace oddělených produktů a koncentrace produktivního procesu, jednota a komunikace se stávají výsadním atributem vedení systému. Úspěchem ekonomického systému oddělenosti je proletarizace světa.

27.

Základní zkušenost, spojená v přírodních společnostech principiálně s prací, se díky úspěšnosti oddělené produkce jakožto produkce odděleného nyní - ve vyhoceném bodě vývoje systému - přesouvá k ne-práci, k nečinnosti. Tato nečinnost však není nijak osvobozená od produktivní aktivity: je na ní závislá, je neklidným a obdivným podrobením se nutnostem a výsledkům produkce; je sama produktem své racionality. Svoboda nemůže existovat mimo aktivitu a v rámci spektaklu je všechna aktivita popřena, neboť reálná aktivita byla bezvýhradně využita za účelem globálního vybudování tohoto výsledku. Současné „snižování pracovní doby“ a rozšiřování volného času není v žádném případě osvobozování v rámci práce ani osvobozování světa utvářeného touto prací. Žádný aspekt aktivity ukradené v rámci práce nelze znovu nalézt v podrobení se jejímu výsledku.

28.

Ekonomický systém založený na izolaci je kruhovou produkcí izolace. Izolace zakládá techniku a technický proces zase na oplátku izoluje. Všechno zboží selektované spektakulárním systémem - od automobilu až k televizi - představuje rovněž jeho zbraně sloužící k trvalému posilování podmínek izolace „osamělých davů“. Spektákl se stále konkrétněji shledává s vlastními předpoklady.

29.

Původem spektaklu je ztráta jednoty světa a nestvůrná expanze moderního spektaklu vyjadřuje celkovost této ztráty: abstrakce každé specifické práce i obecná abstrakce souhrnné produkce se dokonale vyjadřují ve spektaklu, jehož konkrétním způsobem bytí je právě abstrakce. Ve spektaklu se určitá část světa reprezentuje tváří v tvář světu a je mu nadřazena. Spektákl není než společnou řečí tohoto oddělení. Diváky (spectateurs) spojuje pouze nezvratný vztah právě k onomu centru, které udržuje jejich izolovanost. Spektákl sjednocuje oddělené, ale sjednocuje je jakožto oddělené.

30.

Odcizení diváka ve prospěch kontemplanovaného předmětu (jež je výsledkem jeho vlastní nevědomé aktivity) se projevuje následovně: čím více kontemplanuje, tím méně žije; čím více svoluje k tomu, že se bude rozpoznávat v dominantních obrazech potřeby, tím méně chápe vlastní existenci a touhu. Vnějšíkovost spektaklu ve vztahu k jednajícimu člověku se vyjevuje v tom, že jeho vlastní gesta již nenáleží jemu, nýbrž někomu jinému, kdo mu je zobrazuje. Divák se proto nikde necítí doma, neboť spektakl je všude.

31.

Pracovník neprodukuje sám sebe, produkuje určitou nezávislou sílu. Úspěch této produkce, její nadbytek, se k tomu, kdo produkuje, navrácí jako nadbytek odvláštění. Jak se jeho odcizené produkty akumulují, veškerý čas i prostor jeho světa mu začínají být cizí. Spektákl je mapou tohoto nového světa, mapou, jež přesně pokrývá jeho teritorium. Právě ty síly, které nám unikly, se nám ukazují ve vší své působnosti.

32.

Spektákl ve společnosti odpovídá konkrétní výrobě odcizení. Ekonomická expanze je principiálně expanzí této specifické průmyslové produkce. Když se účelem chodu ekonomiky stává ekonomika sama, odcizení, které se nacházelo v jejím prvotním jádru, nemůže než narůstat.

33.

Člověk oddělený od svého produktu sám s čím dál větší účinností produkuje všechny detaily svého světa, čímž od svého světa začíná být stále více oddělen. Čím více se nyní jeho život stává jeho produktem, tím výrazněji se od svého života odděluje.

34.

Spektákl je kapitál na takovém stupni akumulace, že se stává obrazem.

II. Zboží jako spektakl

35.

V tomto základním pohybu spektaklu, spočívajícím v tom, že spektakl do sebe zahrnuje vše, co v lidské aktivitě existovalo v tekutém stavu, aby jej přeměnil na stav sraženiny, na věci, které se staly výlučnou hodnotou jakožto negativní formulace žité hodnoty, rozpoznáváme našeho starého nepřítele, který se na první pohled dokáže virtuózně tvářit jako něco triviálního a zcela samozřejmého, ačkoli je naopak nesmírně složitý a plný metafyzických jemností, totiž zboží.

36.

Ve spektaklu, ve kterém je smyslový svět nahrazen vybranými obrazy, jež existují nad ním a jež se současně domohly toho, že je uznáváme jako smyslovost par excellence, se absolutně završuje princip fetišismu zboží, vedoucí k tomu, že společnost je ovládána „nadsmyslovými věcmi tvářícími se jako věci smyslové“.

37.

Onen současně přítomný i nepřítomný svět, který spektakl dává vidět, je světem, v němž zboží ovládá vše, co je prožíváno. A svět zboží je takto ukázán takový, jaký je, neboť jeho pohyb je totožný s narůstáním vzdálenosti mezi lidmi i s oddalováním lidí od jejich globálního produktu.

38.

Ztráta kvality, jež je tak jasně patrná na všech úrovních spektakulární řeči, u předmětů, které vychvaluje, i u chování, které upravuje, nevyjadřuje nic jiného než základní charakteristiky reálné produkce, oddalující realitu: zboží jakožto forma je bezvýhradně rovná sobě samé, je kategorií kvantitativna. Rozvíjí kvantitativno a sama se nemůže rozvíjet jinde než v něm.

39.

Tento rozvoj, vylučující kvalitativno, je jakožto rozvoj sám podroben kvalitativnímu přechodu: spektakl značí, že překročil práh vlastního nadbytku; z lokálního hlediska to zatím platí jen v některých ohledech, ale rozhodně to již platí v univerzálním měřítku, jež je původním referenčním bodem zboží, referencí, kterou ověřil jeho praktický pohyb, v němž se celý svět spojil jakožto světový trh.

40.

Rozvoj produktivních sil byl reálnými nevědomými dějinami, které vybudovaly a pozměnily existenční podmínky lidských uskupení jakožto podmínky přežití a jakožto rozšíření těchto podmínek: stal se ekonomickou základnou všech jejich podniků. Zbožní sektor představoval v rámci určité přirozené ekonomie tvorbu přebytku přežívání. Produkce zboží, implikující směnu různých produktů mezi nezávislymi producenty, mohla dlouhou dobu zůstat řemeslná, obsažená v marginální ekonomické funkci, kde je její kvantitativní pravda dosud zamaskována. Když se nicméně střetla se společenskými podmínkami velkoobchodu a akumulace kapitálu, usurpovala si naprostou nadvládu nad ekonomikou. Veškerá ekonomika se potom stala tím, čím se v průběhu tohoto dobývání ukázalo být zboží: procesem kvantitativního vývoje. Toto neustálé rozvíjení ekonomické síly v podobě zboží, které proměnilo lidskou práci na práci-zboží, na mzdový systém, kumulativně vyústuje do nadbytku, v němž je prvotní otázka přežití dozajista vyřešena, ovšem takovým způsobem, že se musí stále znovu objevovat; pokaždé se klade znovu a na vyšším stupni. Ekonomický růst osvobozuje společnosti od přírodního tlaku, jenž si žádal jejich bezprostřední boj o přežití, ovšem tyto společnosti se neosvobodily právě od svého osvobodovatele. Nezávislost zboží se rozšířila na celek ekonomiky, nad níž vládne. Ekonomika mění svět, ale mění jej pouze na svět ekonomiky. Pseudo-příroda, ve které se lidská práce odcizila, požaduje, aby se jí donekonečna sloužilo, a tato služba, kterou nesoudí a nezprošťuje viny nikdo jiný než ona sama, si de facto získává veškeré úsilí a všechny sociálně přípustné projekty jako své služebníky. Nadbytek zboží, tj. zbožního vztahu, nemůže být ničím víc než rozšířeným přežíváním.

41.

V ekonomice, jež coby materiální základna sociálního života sama zůstávala nepovšimnutá a nepochopená jako něco důvěrně známého, co ovšem není poznáno, se nadvláda zboží nejprve uplatňovala nejasně. Ve společnosti, kde konkrétní zboží zůstává vzácné či minoritní, se jakožto emisar nadaný plnou mocí a mluvící ve jménu neznámé síly prezentuje zdánlivá nadvláda peněz. S průmyslovou revolucí, manufakturní dělbou práce a masovou produkcí pro světový trh se zboží fakticky vyjevuje jako síla, která reálně okupuje sociální život. A právě tehdy se konstituuje politická ekonomie jakožto dominantní věda a jakožto věda o dominanci.

42.

Spektákl je momentem, kdy zboží dospělo k totální okupaci sociálního života. Nejenže vztah ke zboží je viditelný, ale dokonce již není vidět nic jiného: svět, který vidíme, je světem tohoto vztahu. Moderní ekonomická produkce rozšiřuje svou diktaturu extensivně i intenzivně. I na těch nejméně industrializovaných místech je její nadvláda již přítomna v podobě několika výrobků upoutávajících pozornost a jakožto imperialistické ovládnutí ze strany zón, které co do rozvoje produktivity stojí v popředí. V těchto pokročilých zónách je sociální prostor zaplaven kontinuální superpozicí geologických vrstev zboží. Odcizená konzumace se v této fázi „druhé průmyslové revoluce“ stává pro masy úkolem tvořícím doplněk odcizené produkce. Veškerá prodávaná práce v rámci určité společnosti se na globální rovině stává celkovým zbožím, jež se musí udržovat v oběhu. K tomu je třeba, aby se toto celkové zboží fragmentárně navracelo k fragmentárnímu individu, absolutně oddělenému od souhrnně fungujících produktivních sil. A zde se tedy věda specializovaná na dominanci musí sama specializovat: rozdrobuje se na sociologii, psychotechniku, kybernetiku, sémiologii atd., čímž bdí nad autoregulací všech úrovní procesu.

43.

Zatímco v primitivní fázi akumulace kapitálu „vidí politická ekonomie v proletáři pouze dělníka“, který musí dostávat minimum nepostradatelné pro zachování své pracovní síly, a nikdy o něm neuvažuje „s ohledem na jeho volný čas a na jeho lidství“, tato myšlenková pozice vládnoucí třídy se převrátí, jakmile stupeň nadbytku dosažený v produkci zboží vyžaduje přebytek dělníkovy spolupráce. S tímto dělníkem, náhle očištěným od naprostého pohrdání, jež je mu jasně naznačováno všemi způsoby organizace produkce a dohlížení na ni, se najednou den co den, kdykoli se ocitne mimo produkci, pod rouškou konzumenta zdánlivě zachází s úslužnou zdvořilostí, jako s velkým pánem. Zbožní humanismus si bere na starost pracovníkův „volný čas a lidství“, a to docela prostě proto, že politická ekonomie nyní může a musí tyto sféry ovládat jakožto politická ekonomie. „Završené popření člověka“ se takto zmocnilo lidské existence jako celku.

44.

Spektákl je permanentní opiovou válkou za přijetí ztotožnění statků se zbožím a uspokojení s přežíváním rozšiřujícím se podle vlastních zákonů. Pokud je však konzumovatelné přežívání něčím, co se musí neustále rozšiřovat, je to proto, že nepřestává obsahovat privaci. Pokud mimo rozšířené přežívání není nic, žádný bod, v němž by jeho růst mohl ustát, je to proto, že samo není mimo privaci, ale že je privací, jež se stala bohatší.

45.

S nástupem automatizace, která je současně nejpokročilejším sektorem moderního průmyslu i modelem, v němž se dokonale shrnuje jeho praxe, musí svět zboží překonat následující kontradikci: technická instrumentalizace, jež objektivně potlačuje práci, musí současně uchovávat práci jakožto zboží a jako jediné místo, kde se zboží rodí. Aby automatizace nebo jakákoli jiná, méně extrémní forma zvyšování produktivity práce fakticky nezmenšovala nutnou dobu sociální práce v celospolečenském měřítku, je nezbytné vytvořit nové pracovní příležitosti. Třetí sektor a služby představují obrovské protažení armádních týlových linií distribuce a chvály současného zboží, mobilizaci pomocných sil, která ve vhodnou chvíli, přímo ve fakticitě potřeb vážících se k tomu či onomu zboží, odpovídá nutnosti takovéto organizace pomocné práce.

46.

Směnná hodnota se mohla zformovat pouze jakožto činitel užitné hodnoty, ale její vítězství, dosažené vlastními zbraněmi, vytvořilo podmínky její autonomní dominance. Obsadila veškeré lidské užívání, utvořila si monopol na jeho uspokojování a nakonec začala toto užívání řídit. Směnný proces se ztotožnil s veškerým možným užíváním, které mu tak bylo vydáno napospas. Směnná hodnota je kondotíerem užitné hodnoty a nakonec vede válku na vlastní pěst.

47.

Ona konstanta kapitalistické ekonomiky, již je tendence ke snižování užitné hodnoty, rozvíjí novou formu privace uvnitř rozšířeného přežití, jež není nijak oproštěno od někdejšího nedostatku, protože při svém donekonečna postupujícím úsilí vyžaduje participaci velké většiny lidí jakožto placených pracovníků a protože každý ví, že se mu musí podříditi nebo zemřít. U opravdových základů přijetí obecné iluze, týkající se konzumace moderního zboží, stojí skutečnost tohoto vydírání, fakt, že užívání i ve své nejchudší podobě (jídlo, bydlení) již existuje jen v zajetí iluzorního bohatství rozšířeného přežívání. Skutečný konzument se stává konzumentem iluzí. Touto faktickou reálnou iluzí je zboží a jejím obecným projevem je spektákl.

48.

Užitná hodnota, která byla implicitně obsažena v hodnotě směnné, musí být nyní, v převrácené realitě spektaklu, explicitně proklamována, a to právě proto, že její faktická realita je rozhodávána přebujelou zbožní ekonomikou a protože falešný život si nezbytně žádá pseudo-ospravedlnění.

49.

Spektákl je druhou stránkou peněz - abstraktním obecným ekvivalentem všeho zboží. Pokud však peníze ovládaly společnost jakožto reprezentace ústřední ekvivalence, tj. směnitelného charakteru rozličných statků, jejichž užívání zůstávalo neporovnatelné, spektakl je jejich rozvinutým moderním komplementem, v němž se celý zbožní svět objevuje en bloc, jakožto obecná ekvivalence toho, čím může celek společnosti být a co může udělat. Spektákl, to jsou peníze, na něž se pouze díváme, neboť celek užití se v něm již směnil za celek abstraktní reprezentace. Spektákl není jen služebníkem pseudo-užití - sám o sobě je již pseudo-užitím života.

50.

V okamžiku ekonomického přebytku se zkoncentrovaný výsledek sociální práce stává zjevným a veškerou skutečnost podrobuje zjevnosti/zdánlivosti (appearance), která je nyní jeho produktem. Kapitál již není neviditelným centrem, řídicím způsob produkce: jeho akumulace jej vystavuje, včetně jeho periferních aspektů, v podobě smyslových předmětů. Společnost v celém svém rozsahu je jeho portrétem.

51.

Vítězství autonomní ekonomiky musí být zároveň její ztrátou. Síly, které uvolnila, potlačují ekonomickou nutnost, která tvořila nehybný základ starých společností. Když tento základ nahrazuje nutností nekonečného ekonomického rozvoje, může uspokojování prvotních a všeobecně uznávaných lidských potřeb nahradit pouze nepřetržitým vyráběním pseudo-potřeb, které se slévají v jedinou pseudo-potřebu, již je udržování její vlády. Autonomní ekonomika se však navždy odděluje od hlubinné potřeby, a to právě v té míře, v jaké vystupuje ze sociálního nevědomí, které na ní záviselo, aniž si toho bylo vědomo. „Vše, co je vědomé, se opotřebovává. To, co je nevědomé, zůstává beze změny. Nepodléhá však snad nevědomí samo zkáze, jakmile se uvolní?“ (Freud).

52.

Ve chvíli, kdy společnost odhaluje, že je závislá na ekonomice, je ekonomika ve skutečnosti závislá na ní. Tato podpovrchová síla, která narůstala tak dlouho, až se svrchovaně projevila, rovněž ztratila svou působnost. Kde bylo ekonomické ono, musí vyvstat já. Subjekt se může vynořit jen za společnosti, tj. z boje, jímž sama o sobě je. Jeho možná existence je odkázána na výsledky třídního boje, který se odhaluje jako produkt a producent ekonomického základu dějin.

53.

Vědomí touhy a touha vědomí jsou shodně oním projektem, který ve své negativní podobě usiluje o zrušení tříd, tj. o to, aby pracovníci byli přímými vlastníky všech momentů své činnosti. Jeho opakem je společnost spektaklu, v němž zboží kontempluje samo sebe ve světě, který stvořilo.

III. Jednota a rozdělení ve zdánlivosti

54.

Spektákl, stejně jako moderní společnost, je současně sjednocený a rozdělený. Právě tak jako moderní společnost staví svou jednotu na rozpolcenosti. Když se však ve spektáklu vynoří kontradikce, začne se jí záhy protiřečit převrácením jejího smyslu; na odiv stavěné rozdělení je tedy jednotné, zatímco na odiv stavěná jednota je rozdělená.

55.

Jakožto oficiální kontradikce, náležející de facto k reálné jednotě, se odehrává boj mocností, které se utvořily za účelem spravování jednoho a téhož sociálně-ekonomického systému; děje se tak v celosvětovém měřítku i uvnitř každého národa.

56.

Falešné spektakulární boje soupeřících podob oddělené moci jsou zároveň reálné v tom ohledu, že vyjadřují nerovnoměrný a konfliktní vývoj systému, relativně rozporné třídní zájmy či podrozdělení tříd, které uznávají systém, a definují jejich vlastní účast na jeho moci. Stejně jako vývoj té nejpokročilejší ekonomie spočívá v konfrontaci jistých priorit s jinými prioritami, i totalitární řízení ekonomiky státní byrokracií a situace zemí, které se ocitly ve sféře kolonizace nebo semi-kolonizace, jsou definovány závažnými specifitami, pokud jde o modalitu produkce a moci. Tyto rozličné protiklady se mohou ve spektáklu předkládat podle zcela odlišných kritérií, jako naprosto odlišné formy společností. Vedle jejich faktické reality coby specifických sektorů však pravda jejich specifit spočívá v univerzálním systému, v němž jsou zahrnuty: v jednotném proudu, který z celé planety učinil své působiště, totiž v kapitalismu.

57.

Společnost, jež je nositelkou spektáklu, neovládá rozvojové oblasti jen na základě své ekonomické hegemonie. Ovládá je jakožto společnost spektáklu. Moderní společnost spektakulárně zaplavila sociální povrch každého kontinentu, a to i tam, kde dosud chybí materiální základna. Tato společnost definuje program jedné vládnoucí třídy a řídí její utváření. A stejně jako předkládá pseudo-zboží, po němž lze toužit, nabízí také místním revolucionářům falešné modely revoluce. Vlastní spektákl byrokratické moci, jež ovládá některé průmyslové země, je právě součástí celkového spektáklu jakožto jeho obecná pseudo-negace a jeho podpora. Přestože spektákl, nahlížený ve svých různých lokalizacích, jasně ukazuje totalitární specializace sociální promluvy a administrace, na úrovni globálního fungování systému se tyto specializace rozpouštějí v celosvětové dělbě spektakulárních úkolů.

58.

Dělba spektakulárních úkolů, uchováající obecnost existujícího řádu, principiálně uchovává i dominantní pól svého vývoje. Spektákl má kořeny v půdě ekonomie, jež se stala ekonomii nadbytku, a právě odtud se rodí plody, jež mají vposledku tendenci ovládnout spektakulární trh navzdory ideologicko-policejním ochranným bariérám jakéhokoli lokálního spektáklu s autarkní pretencí.

59.

Pohyb banalizace, jenž pod třpytivými diverzemi spektaklu ovládá v celosvětovém měřítku moderní společnost, vládne této společnosti také v každém z bodů, v nichž rozvinutá konzumace zboží zdánlivě rozšířila počet rolí a předmětů, které si lze zvolit. Přežívání náboženství a rodiny - jež zůstává hlavní formou předávání třídní moci -, a tedy i morálního útlaku, který zajišťují, se může kombinovat coby jedno a totéž s mnohomluvnou afirmací slasti z tohoto světa, přičemž tento svět je právě produkován jen jako pseudo-slasi, jež v sobě chová útlak. K prostoduchému přijímání toho, co existuje, se coby jedno a totéž může rovněž připojit čistě spektakulární revolta: tím se vyjadřuje prostý fakt, že sama nespokojenost se stala zbožím, jakmile začal být ekonomický nadbytek schopen rozšířit svou produkci i na zpracovávání takovéto suroviny.

60.

Fenomén mediální hvězdy, tedy spektakulární reprezentace živého člověka, v sobě soustřeďuje obraz jedné možné role, a tedy i onu banalitu. Úděl hvězdy spočívá ve specializaci na zjevný/zdánlivý prožitek, je to předmět identifikace se zjevným/zdánlivým životem bez hloubky, jež musí kompenzovat rozdrobenost fakticky prožívaných produktivních specializací. Hvězdy existují proto, aby zpodobovaly rozmanité typy životních stylů i stylů chápání společnosti, jež se svobodně mohou globálně uplatňovat. Hvězdy ztělesňují nedostupný výsledek sociální práce, napodobujíce její vedlejší produkty, které se magicky přenášejí nad tuto práci coby její cíl: moc a dovolená, rozhodnutí a konzumace, stojící na počátku i na konci určitého nediskutovaného procesu. Někdy je to vládní moc, jež se personalizuje do podoby pseudo-hvězdy; jindy je to konzumní hvězda, nechávající se zvolit jakožto pseudo-moc na prožitkem. Ovšem stejně tak jako tyto aktivity hvězdy nejsou skutečně globální, není jim vlastní ani žádná proměnlivost.

61.

Činitel spektaklu, inscenovaný v podobě hvězdy, je protikladem individua, nepřitelem individua, a to jak sám v sobě, tak stejně očividně i u druhých. Protože vstoupil do spektaklu jako identifikační model, vzdal se jakékoli samostatné kvality a sám se ztotožnil s obecným zákonem poslušného následování běhu všech věcí. Jakkoli konzumní hvězda z vnějšího pohledu představuje zobrazení různých typů osobnosti, ukazuje každý z těchto typů jako něco, co má stejný přístup k celku konzumace a co v něm obdobným způsobem nalézá štěstí. Hvězda jako činitel rozhodování musí disponovat kompletní rezervou všeho, co se připustilo jakožto lidské kvality. Oficiální rozdíly mezi nimi jsou takto zrušeny oficiální podobností, spočívající na předpokladu jejich všeobecné skvělosti. Chruščev se stal generálem, rozhodujícím o bitvě u Kurska, ovšem nikoli na místě, nýbrž při dvacátém výročí, když již byl vládcem celé země. Kennedy zůstal řečníkem tak dlouho, že proslovil chvalořeč nad vlastním hrobem, protože Theodor Sorensen i v tomto okamžiku pro jeho nástupce nadále sepisoval proslovy ve stylu, který zjevně počítal s tím, že v něm bude možno rozpoznat osobnost zesnulého. Obdivuhodní lidé, v nichž se ztělesňuje systém, jsou dobře známi kvůli tomu, že nejsou, čím jsou; velikány se stali tak, že sestupují dolů (???)

62.

Falešná volba v rámci spektakulárního přebytku, volba spočívající v juxtapozici konkurenčních a solidárních spektaklů stejně jako v juxtapozici rolí (jež jsou principiálně vyznačovány a neseny určitými předměty), jež se zároveň navzájem vylučují i překrývají, se rozvíjí v boji přeludných kvalit, jež mají podněcovat horlivé přitakávání kvantitativní trivialitě. Takto se znovu rodí prastaré falešné opozice, regionalismy či rasismy, jejichž úkolem je přeměňovat vulgárnost hierarchických stupňů v konzumaci na smyšlenou ontologickou nadřazenost. Takto se znovu skládá nekonečná řada směšných střetů, rozněcující jakýsi pseudo-hravý zájem, a to od sportovních soutěží až po volby. Všude, kde se nastolila konzumace založená na přebytku, se mezi klamnými rolemi dostává do popředí principiální spektakulární protiklad mládeže a dospělých: dospělého, pána svého života, už totiž nikde nelze najít, a mládí, tedy změna toho, co existuje, není nikterak vlastností těch lidí, kteří jsou nyní mladí, nýbrž je to vlastnost ekonomického systému, kapitalistické dynamičnosti. Jsou to věci, jež vládou a jež jsou mladé; věci, jež se samy pronásledují a nahrazují.

63.

Pod spektakulárními protiklady se skrývá jednotnost bídy. Jestliže rozličné formy téhož odcizení mezi sebou soupeří pod maskou absolutní volby, je tomu tak proto, že jsou všechny vystaveny na vytěsněných reálných kontradikcích. Spektákl - v souladu s nutnostmi specifického stadia bídy, které popírá a udržuje - existuje v koncentrované nebo rozptýlené podobě. V obou případech není než obrazem šťastného sjednocení, obklopeného bezútěšností a děsem, obrazem nacházejícím se v poklidném středu neštěstí.

64.

Koncentrovaná spektakularita je bytostně spjata s byrokratickým kapitalismem, přestože jakožto techniku státní moci ji lze importovat i do zaostalejších, smíšených ekonomik, anebo ji aplikovat v určitých momentech krize pokročilého kapitalismu. Byrokratické vlastnictví je ve skutečnosti samo koncentrované v to smyslu, že individuální byrokrat udržuje vztahy s ovládáním globální ekonomiky pouze prostřednictvím byrokratického společenství a pouze jakožto jeho člen. Také méně rozvinutá produkce zboží se prezentuje v koncentrované podobě: zboží, kterým byrokracie disponuje, je souhrnná sociální práce, a to, co ona byrokracie společnosti prodává zpět, je její celkové přežití. Diktatura byrokratické ekonomiky namůže vykořisťovaným masám nechat žádný významnější prostor volby, neboť si všechno musela zvolit sama a jakákoli jiná vnější volba, ať už se týká stravování nebo hudby, již tedy znamená zvolení jejího naprostého zničení. Tuto diktaturu musí provázet permanentní násilí. Její spektakl vnucuje obraz dobra, který shrnuje vše, co oficiálně existuje, a zpravidla se koncentruje v jediném člověku, jenž je garantem jeho sociální soudržnosti. S touto absolutní hvězdou se každý musí magicky ztotožnit, anebo zemřít. Jedná se totiž o vládce ne-konzumace kohokoli, o heroický obraz přijatelného smyslu absolutního vykořisťování, jímž je ve skutečnosti primitivní akumulace, urychlená terorem. Pokud se každý Číňan musí učit o Maovi, a tedy se jím stát, je to proto, že neexistuje nic jiného, čím by mohl člověk být. Kde vládne koncentrovaná spektakularita, vládne také policie.

65.

Rozptýlená spektakularita doprovází zboží nadbytek, ničím nenarušovaný rozvoj moderního kapitalismu. Každé jednotlivé zboží je zde ospravedlněno ve jménu velkoleposti souhrnné produkce předmětů, jejíž spektakl představuje jakýsi apologetický katalog. Na scéně sjednoceného spektaklu ekonomie nadbytku se přetlačují nesmiřitelné afirmace, a různé zboží-hvězdy stejným způsobem souběžně podporují své rozporné projekty uspořádání společnosti, ve které automobilový spektakl usiluje o dokonalou cirkulaci, ničící stará města, zatímco spektakl města samotného potřebuje určité čtvrtě-muzea. Uspokojení, jež je samo o sobě již problematické a o němž se má za to, že náleží ke konzumaci celku, je ihned falzifikováno v tom ohledu, že reálný konzument se může přímo dotknout pouze po sobě následujících zlomků onoho zbožího štěstí, zlomků, v nichž je kvalita připisovaná celku pokaždé očividně nepřítomná.

66.

Každé jednotlivé zboží bojuje za sebe samo, nemůže uznat jiná zboží a chce se všude prosadit, jako kdyby bylo zbožím jediným. Spektakl je potom epickým zpěvem o tomto střetu, zpěvem, který žádný pád Tróje nemůže ukončit. Spektakl neopěvuje muže a jejich zbraně, ale zboží a jejich vášně. Každé zboží, následující svou vášně, v tomto slepém boji de facto nevědomky uskutečňuje něco vyššího: stávání-se-světlem, jež je vlastní zboží a splývá se stáváním-se-zbožím, jež je vlastní světu. Jakousi lstí zbožího rozumu se takto jednotlivost zboží tímto bojem opotřebovává, zatímco zboží forma směřuje ke svému absolutnímu uskutečnění.

67.

Uspokojení, které nadbytkové zboží již nemůže poskytnout svým užíváním, se začne vyhledávat v uznání jeho hodnoty jakožto zboží: jde o užívání zboží, které si vystačí samo o sobě, a ze strany konzumenta se jedná o nábožné vytržení nad svrchovanou svobodou tohoto zboží. A tak se rychle rozšiřují vlny nadšení pro určitý produkt, podporovaný a posilovaný všemi informačními prostředky. V nějakém filmu se objeví nový styl oblékání; časopis zakládá kluby, které uvedou ve známost rozličné panoplie. Gadget vyjadřuje fakt, že v okamžiku, kdy záplava zboží sklouzává k aberaci, se sama aberace stává specifickým zbožím. Kupříkladu v reklamních kroužcích na klíče, které se již nekupují, ale dostávají se jako dárky doprovázející nákup luxusních předmětů, anebo se stávají směnným artiklem, čímž přesahují svou vlastní sféru, lze rozpoznat projev mystické odevzdanosti transcenci zboží. Ten, kdo sbírá kroužky na klíče, jež byly vyrobeny právě proto, aby se sbíraly, hromadí zbožího odpustky, oslnivý to znak reálné přítomnosti zboží mezi jeho věrnými stoupenci. Zvěčněný člověk staví na odív důkaz své důvěrné spjatosti se zbožím. Stejně jako u křečovitých vytržení či zázračných vizí v případech starého náboženského fetišismu dospívá i fetišismus zboží k momentům horečného rozrušení. Jediné užití, které se zde dosud projevuje, je základní návyk spočívající v podrobenosti.

68.

Pseudo-potřebu vnucovanou v rámci moderní konzumace nepochybně nelze postavit do protikladu k jakékoli autentické potřebě či touze, jež by sama nebyla formována společností a jejími dějinami. Nadbytkové zboží tu však představuje naprosté přerušení organického vývoje sociálních potřeb. Jeho mechanická akumulace uvolňuje určitou neomezenou umělost, před níž živoucí touha zůstává bezbranná. Kumulativní síla nezávislé umělosti s sebou všude nese falzifikaci sociálního života.

69.

V obraze společnosti, šťastně sjednocené konzumací, je reálné rozdělení pouze odkládáno až do další ne-završenosti související s tím, co lze konzumovat. Každý jednotlivý produkt, který musí představovat naději na oslnivou zkratku, již se konečně dospěje do zaslíbené země souhrnné konzumace, je sám obřadně prezentován jako rozhodující jedinečnost. Avšak stejně jako v případě okamžitého rozšíření módy aristokraticky vyhlížejících křestních jmen, jejichž nositeli se posléze stanou téměř všichni jednotlivci téhož věku, i předmět, od něhož se očekává jedinečná moc, mohl být předložen k masovému zbožňování jen proto, že byl vyroben v dostatečně velkém množství exemplářů, aby ho bylo možno masivně konzumovat. Prestižní charakter toho kterého produktu vzniká jen proto, že tento produkt se na okamžik dostal do středu sociálního života jakožto odhalené tajemství účelu produkce. Předmět, který byl prestižní ve spektaklu, začne být vulgární v okamžiku, kdy se dostane k určitému konzumentovi, a to ve stejné chvíli jako ke všem ostatním. Příliš pozdě odhaluje svou bytostnou chudost, jež přirozeně pochází z ubohosti jeho produkce. Ale to už je tu jiný předmět, který je nositelem ospravedlnění celého systému a domáhá se uznání.

70.

Podvodná povaha uspokojení se sama musí prozrazovat tím, že se sama nahrazuje, že sleduje změnu produktů i změnu obecných podmínek produkce. To, co zcela nestydatě afirmovalo svou vlastní definitivní skvělost, se nicméně v rozptýleném i koncentrovaném spektaklu změní, a pokračovat musí jedině samotný systém: Stalina, stejně jako zboží, jež vyšlo z módy, zamítají titíž lidé, kteří s nimi přišli. Každá nová reklamní lež je zároveň přiznáním předcházející lži. Každé zhroucení nějaké postavy ztělesňující totalitární moc odhaluje iluzorní společenství, jež ji jednohlasně schvalovalo a nebylo ničím jiným než aglomerátem osamělých existencí bez jakýchkoli iluzí.

71.

Vše, co spektakl předkládá jako trvalé, je založeno na změně a musí se měnit spolu s jeho základnou. Spektakl je naprosto dogmatický a zároveň nemůže skutečně vyústit do žádného pevného dogmatu. Ve spektaklu se nic nezastavuje; to je stav, jenž je pro něj přirozený, přestože stojí v nejdůslednějším protikladu k jeho inklinaci.

72.

Nereálná jednota, již spektakl proklamuje, maskuje třídní rozdělení, na němž spočívá reálná jednota kapitalistického způsobu produkce. Co nutí producenty, aby se podíleli na stavbě světa, je rovněž tím, co je od světa odvrací. Co nastoluje vztahy mezi lidmi osvobozenými od místních a národních omezení, je rovněž tím, co je od sebe vzdaluje. Co nutí k prohlubování racionality, je rovněž tím, co vyživuje iracionalitu hierarchického vykořisťování a útlaku. Co vytváří abstraktní moc společnosti, vytváří i její konkrétní ne-svobodu.

IV. Proletariát jako subjekt a představa

73.

Reálný pohyb, jenž potlačuje existující podmínky, vládne společnosti na základě vítězství buržoazie v ekonomice, a ve viditelné podobě se tak děje od doby, kdy se toto vítězství přeneslo na politickou rovinu. Rozvoj produktivních sil způsobil roztříštění starých vztahů produkce a veškerý statický řád se rozpadá v prach. Vše, co bylo absolutní, se stává historickým.

74.

Když jsou lidé vrženi do dějin, když se musí podílet na práci a bojích, jimiž jsou ony dějiny tvořeny, začnou být nuceni střízlivě nahlížet své vztahy. Předmět těchto dějin není odlišný od toho, co dějiny samy se sebou uskutečňují, přestože poslední nevědomá metafyzická vize dané historické epochy může nazírat produktivní pokrok, skrze nějž se dějiny rozvinuly, jako sám předmět dějin. Subjektem dějin může být pouze živá bytost, jež se sama produkuje, stává se pánem a vlastníkem svého světa, jenž je dějinami, a existuje jako vědomí své hry.

75.

Třídní boje dlouhé revoluční epochy, zahájené vzestupem buržoazie, se rozvíjejí v rámci stejného proudu jako myšlení dějin, dialektika, tedy myšlení, které se již nezastavuje u hledání smyslu jsoucího, nýbrž se pozdvihá k poznávání rozpadu všeho, co jest, a v tomto pohybu rozpouští veškerou oddělenost.

76.

Hegel již nemusel vykládat svět, ale přeměnu světa. Protože vykládal pouze přeměnu, nepředstavuje Hegel nic jiného než filosofické završení filosofie. Chce pochopit svět, který se sám utváří. Toto historické myšlení je dosud pouhým vědomím, které vždy přichází příliš pozdě a vyslovuje ospravedlnění post festum. Oddělenost tedy překonalo pouze v myšlení. Paradox, spočívající v redukování smyslu veškeré skutečnosti na její historické završení a zároveň v odhalování tohoto smyslu tím, že se toto myšlení samo konstituuje jako završení dějin, plyne z prostého faktu, že tento myslitel buržoazních revolucí 17. a 18. století usiloval ve své filosofii pouze o smíření s jejich výsledkem. „Dokonce ani jakožto filosofie buržoazní revoluce nevyjadřuje celý proces této revoluce, nýbrž jen její poslední závěr. V tomto smyslu nejde o filosofii revoluce, ale o filosofii restaurace“ (Karl Korsch, Teze o Hegelovi a revoluci). Hegel jako poslední vykonal práci filosofa, „oslavu toho, co existuje“; avšak vše, co pro něho existovalo, již mohla být pouze totalita dějinného pohybu. Protože vnější pozice myšlení byla de facto zachována, bylo možné ji maskovat jedině jejím ztotožněním s předem daným projektem Ducha, absolutního hrdiny, který udělal, co chtěl, a chtěl, co udělal, a jehož završení splývá s přítomností. Filosofie, která umírá v myšlení dějin, již tedy může oslavovat svůj svět jen tak, že jej popře, neboť má-li se chopit slova, musí předpokládat, že ony souhrnné dějiny, na něž všechno redukovala, již skončily, a že se uzavřelo zasedání jediného tribunálu, v němž může být vynesen rozsudek nad pravdou.

77.

Když proletariát svou vlastní aktivní existencí dává najevo, že na toto myšlení dějin se nezapomnělo, vyvrácení závěru je zároveň potvrzením metody.

78.

Myšlení dějin se může zachránit jen tak, že se stane myšlením praktickým; a praxe proletariátu jakožto revoluční třídy nemůže být ničím menším než historickým vědomím, zaobírajícím se totalitou svého světa. Všechny teoretické proudy revolučního dělnického hnutí vzešly z kritické konfrontace s hegelovským myšlením, ať už jde o Marxe, anebo o Stirnera a Bakunina.

79.

Neoddělitelnost Marxovy teorie a hegelovské metody je sama neoddělitelná od revoluční povahy této teorie, tj. od její pravdy. Právě v tomto ohledu se onen první vztah opomíjel nebo špatně chápal, anebo byl zavrhován jako slabá stránka toho, z čeho se potměšilým pohybem stávalo marxistické učení. Bernstein v Teoretickém socialismu a praktické sociální demokracii skvěle odhaluje tuto spjatost dialektické metody a historického zaujetí stanoviska, když lomí rukama nad nepříliš vědeckými předpověďmi Manifestu z roku 1848 ohledně blížící se proletářské revoluce v Německu: „Tato dějinná autosugesce, jež byla tak chybná, že ani ten nejnaivnější politický vizionář by jen těžko přišel na cokoli lepšího, by byla u Marxe, který se v té době již seriózně zabýval ekonomikou, zcela nepochopitelná, kdybychom v ní nemuseli vidět produkt pozůstatku antithetické hegelovské dialektiky, které se Marx, právě tak jako Engels, nikdy nedokázal úplně zbavit. V oněch dobách všeobecného vření mu to bylo tím osudnější.“

80.

Převrácení, které Marx uskutečňuje kvůli „přenosové záchraně“ myšlení buržoazních revolucí, nespočívá v tom, že cesta hegelovského Ducha, směřujícího k setkání se sebou samým v čase, přičemž jeho objektivace je totožná s jeho odcizením a jeho historická zranění nezanechávají žádné jizvy, by se triviálně nahradila materialistickým vývojem výrobních sil. Dějiny, jež se staly reálnými, již nemají konec. Marx zničil Hegelovu oddělenou pozici tváří v tvář tomu, co nastává, i kontemplaci svrchovaného vnějšího činitele, ať je jakýkoli. Teorie má již poznávat jen to, co dělá. Kontemplace pohybu ekonomie v dominantním myšlení současné společnosti je právě naopak nepřevrácené dědictví ne-dialektické části hegelovského pokusu o kruhový systém: je to přitakávání, které ztratilo pojmovou dimenzi a které již ke svému ospravedlnění nepotřebuje hegelianismus, neboť pohyb, který je třeba velebit, je již jen jeden sektor bez představy světa, sektor, jehož mechanický rozvoj fakticky dominuje celku. Marxův projekt je projektem určitých vědomých dějin. Kvantitativno, které vyvstává ve slepém rozvoji čistě ekonomických výrobních sil, se musí změnit na kvalitativní historické přivlastnění. Kritika politické ekonomie je první akt tohoto konce prehistorie: „Největší produktivní síla mezi všemi nástroji produkce je sama revoluční třída.“

81.

Marxova teorie je úzce spjata s vědeckým myšlením na základě racionálního chápání sil, jež ve společnosti reálně působí. Zásadním způsobem však stojí mimo vědecké myšlení, které je v ní zachováno jen jako překonané: jedná se o pochopení boje, a vůbec ne zákona. „Známe jen jednu vědu: vědu o dějinách,“ praví Německá ideologie.

82.

Buržoazní epocha, která chce vědecky založit dějiny, nechává stranou fakt, že tato disponibilní věda musela být daleko spíše sama historicky založená spolu s ekonomikou. A naopak, dějiny na tomto poznání důsledně závisejí jen potud, že zůstávají ekonomickými dějinami. Bláhovost socialistických výpočtů, které se domnívají, že ustavily přesnou periodičnost krizí, ukazuje, nakolik ostatně mohlo hledisko vědeckého pozorování opomíjet podíl dějin na ekonomii samé, tedy globální proces, který pozměňuje svá vlastní základní vědecká data; a od doby, kdy se soustavnému zasahování ze strany státu podařilo vyrovnat účinek krizových tendencí, vidí tentýž typ uvažování v této rovnováze jakousi definitivní ekonomickou harmonii. I když projekt překonání ekonomie, projekt přivlastnění si dějin, musí poznat - a sám do sebe vstřebat - vědu o společnosti, nemůže sám být vědecký. V rámci tohoto posledně zmiňovaného pohybu, který věří, že ovládne přítomné dějiny vědeckým poznáním, zůstalo revoluční hledisko hlediskem buržoazním.

83.

Jakkoli byla sociálně-utopická hnutí sama historicky založena na kritice existujícího společenského uspořádání, mohou být označena za utopická právě v té míře, v níž odmítají dějiny - tj. reálně probíhající boj, stejně jako plynutí času, nezávislé na nehybné dokonalosti jejich obrazu šťastné společnosti -, ovšem ne proto, že by odmítaly vědu. Utopičtí myslitelé se naopak bezvýhradně řídí vědeckým myšlením, jak se prosadilo v předchozích staletích. Snaží se o dovršení tohoto obecného racionálního systému: rozhodně se nepokládají za bezbranné proroky, protože věří v sociální sílu vědeckého dokazování a dokonce, v případě saint-simonismu, v převzetí moci ze strany vědy. Sombart se ptá: „Jak by chtěli vydobít prostřednictvím bojů to, co se musí dokázat?“ Vědecké pojetí, jež je utopistům vlastní, nicméně nedosáhne k poznání, že určité sociální skupiny mají určité zájmy v existující situaci, disponují jistými silami, aby ji mohli udržet, a také formami falešného vědomí, odpovídajícími takovémuto pozicím. Toto pojetí tedy zůstává výrazně pozadu za historickou realitou vývoje samotné vědy, který se ve velké míře řídil sociální poptávkou, vzešlou právě z těchto faktorů, a který vybírá nejen to, co může být přípustné, ale i to, o co se může usilovat. Utopičtí socialisté, kteří zůstali uvězněni ve vědeckém způsobu vykládání pravdy, pojmají tuto pravdu podle jejího čistě abstraktního obrazu, jenž se prosadil již v mnohém starším vývojovém stadiu společnosti. Jak si povšiml Sorel, utopisté se domnívají odhalovat a dokazovat zákony společnosti podle astronomického modelu. Harmonie, ke které míří a jež je nepřátelská dějinám, je výsledkem pokusu aplikovat na společnost tu vědu, která je na dějinách nejméně závislá. Tato harmonie se pokouší prosadit se stejnou experimentální nevinností jako newtonismus a neustále postulovaný šťastný osud „hraje v jejich společenské vědě obdobnou roli, jaká v racionální mechanice náleží inercii“ (Materiály pro teorii proletariátu).

84.

Deterministicko-vědecká stránka Marxova myšlení představovala právě tu trhlinu, skrze níž pronikl proces „ideologizace“, a to už za jeho života a ještě více v teoretickém dědictví zanechaném dělnickému hnutí. Příchod subjektu dějin se dosud odsouvá na později, a právě historická věda par excellence, totiž ekonomie, má stále větší tendenci garantovat nutnost své vlastní budoucí negace. Tím je však z pole teoretického vidění vytlačena revoluční praxe, která je jedinou pravdou této negace. Je tedy důležité trpělivě studovat ekonomický vývoj a s hegelovským klidem dosud připouštět jeho bolestnost, což ve svém výsledku zůstává „hřbitovem dobrých úmyslů“. Odhalujeme, že podle vědy o revolucích nyní vědomí přichází vždy příliš brzo a bude se mu muset dostat poučení. „Dějiny nám nedaly za pravdu, nám i všem ostatním, kdo smýšleli jako my. Jasně ukázaly, že stav ekonomického rozvoje na tomto kontinentu ještě ani zdaleka nedospěl ke zralosti...“ řekne Engels roku 1895. Marx si po celý život udržoval jednotné hledisko své teorie, avšak výklad jeho teorie se přenesl na půdu dominantního myšlení tím, že se upřesňoval v podobě kritik specifických disciplín a principiálně jako kritika základní vědy buržoazní společnosti, totiž politické ekonomie. Právě z tohoto zmrzačení, jež bylo později přijato jako definitivní, se vytvořil „marxismus“.

85.

Vada v Marxově teorii je přirozeně i vadou revolučního boje proletariátu v jeho době. Dělnická třída nevyhlásila v Německu roku 1848 permanentní revoluci a Komuna byla poražena kvůli své izolovanosti. Revoluční teorie tedy nemůže dosud dosáhnout své vlastní celkové existence. To, že Marx se omezil na její obranu a upřesňování, uzavíraje se při své vědecké práci v Britském muzeu, implikovalo jisté selhání v teorii samé. Právě z vědeckých obhajob, týkajících se budoucího vývoje dělnické třídy, a z organizační praxe, jež byla podle těchto obhajob naplánována, se v pokročilejším stadiu stanou pro proletářské vědomí překážky.

86.

Veškerou teoretickou nedostatečnost vědecké obhajoby proletářské revoluce lze - co do obsahu i formy výkladu - zredukovat na určitou identifikaci proletariátu s buržoazií z hlediska revolučního uchopení moci.

87.

Tendence najít základ pro dokázání vědecké oprávněnosti proletářské moci tím, že se přihlédne k opakovaným zkušenostem z minulosti, zatemňuje Marxovo historické myšlení počínaje Manifestem, neboť Marx je kvůli ní nucen obhajovat určitou lineární představu vývoje výrobních způsobů, zapříčiněného třídními boji, které by měly pokaždé skončit „revoluční přeměnou celé společnosti nebo společným zánikem bojujících tříd.“ V pozorovatelné skutečnosti dějin si však „asijský výrobní způsob“, jak to Marx konstatoval jinde, navzdory všem třídním střetům uchoval svoji nehybnost, stejně tak jako vzpoury poddaných nikdy nezvítězily nad feudálními pány, ani starověká povstání otroků nad svobodnými lidmi. Lineární schéma ztrácí ze zřetele především fakt, že buržoazie je jediná revoluční třída, která kdy zvítězila; a zároveň je to jediná třída, pro niž byl rozvoj ekonomie příčinou i důsledkem jejího ovládnutí celé společnosti. Totéž zjednodušení vedlo Marxe k opomíjení ekonomické úlohy státu při řízení třídní společnosti. Jestliže se zdálo, že buržoazie při svém vzestupu oprošťuje ekonomii od státu, je tomu tak pouze v té míře, v jaké se někdejší stát ztotožňoval s nástrojem třídního útlaku v rámci určité statické ekonomie. Buržoazie rozvinula svou samostatnou ekonomickou sílu ve středověkém období oslabení státu, v okamžiku rozpadu vyvážených forem feudální moci. Moderní stát, který prostřednictvím merkantelismu začal představovat pro vývoj buržoazie oporu a který se nakonec, v okamžiku zavedení politiky „laissez faire, laissez passer“, stal jejím státem, se však později ukáže jako cosi, co je nadáno ústřední silou, pokud jde o vypočítané řízení ekonomického procesu. Marx nicméně mohl v podobě bonapartismu popisovat onen zárodek moderní státní byrokracie, fúze kapitálu a státu, utvoření „národní moci kapitálu nad prací, organizované veřejné síly sloužící k sociálnímu zotročení,“ kdy se buržoazie vzdává veškerého historického života, který by nebyl její redukcí na ekonomické dějiny věcí, a touží „být odsouzena k téže politické nicotě jako ostatní třídy“. Zde jsou již položeny sociálně-politické základy moderního spektaklu, který negativně definuje proletariát jako jediného pretendenta na historický život.

88.

Jediné dvě třídy, které skutečně odpovídají Marxově teorii, dvě čisté třídy, k nimž směřuje celá analýza provedená v Kapitálu, totiž buržoazie a proletariát, jsou zároveň jediné dvě revoluční třídy v dějinách, ovšem za odlišných podmínek: buržoazní revoluce je uskutečněna; proletářská revoluce je určitý projekt, zrozený na základě předchozí revoluce, od níž se ovšem kvalitativně liší. Když opomíjíme originalitu historické úlohy buržoazie, zakrýváme tím konkrétní originalitu tohoto proletářského projektu, který nemůže ničeho dosáhnout, dokud neponese vlastní barvy a nepozná „své obrovské úkoly“. Buržoazie se dostala k moci, protože je to třída spojená s rozvíjející se ekonomikou. Proletariát se sám může stát mocí jen tak, že se z něho stane třída vědomí. Zrání výrobních sil nemůže takovouto moc zajistit dokonce ani díky oné oklice spočívající v narůstajícím odvládnutí, jež s sebou nese. Jeho nástrojem nemůže být převzetí státu na jakobínský způsob. K přestrojení dílčích cílů za cíle obecné mu nemůže sloužit žádná ideologie, neboť proletariát si nemůže uchovat žádnou dílčí skutečnost, která by mu skutečně náležela.

89.

Ačkoli Marx v jistém období své účasti na proletářském boji očekával příliš mnoho od vědecké prognózy, a to až do té míry, že vytvořil intelektuální základnu pro iluze ekonomismu, víme zároveň, že těmto iluzím nikdy osobně nepodlehl. V dobře známém dopisu ze 7. prosince 1867, doprovázejícím článek, ve kterém sám Marx kritizuje Kapitál a který měl Engels uveřejnit v tisku tak, jako kdyby jej napsal nějaký Marxův protivník, je jasně vyloženo omezení jeho vlastní vědy: „... autorova subjektivní tendence (již mu možná vnutil jeho politický postoj a jeho minulost), tedy způsob, jímž si sám sebe představuje a jímž ostatním prezentuje poslední výsledek současného směřování a společenského procesu, nemá žádný vztah k jeho skutečné analýze.“ Když Marx takto sám odhaluje „tendenční závěry“ své objektivní analýzy a ironicky zmiňuje ono „možná“, vztahující se na mimo-vědecká rozhodnutí, která se mu údajně vnutila, ukazují zároveň metodologický klíč ke splnutí obou aspektů.

90.

Splynutí poznání a jednání je třeba uskutečnit v samotném historickém boji, a to tak, že každý z těchto termínů bude nacházet záruku své pravdy v tom druhém. Konstituce proletářské třídy jakožto subjektu, tot' organizace revolučních bojů a organizace společnosti v revolučním momentu: právě zde musí existovat praktické podmínky vědomí, v nichž se teorie vztahující se na praxi stvrdí tím, že se z ní stane praktická teorie. V době, kdy se zakládalo dělnické hnutí, tj. když tato teorie měla dosud jednotný charakter, pocházející z filosofie dějin (a jako úkol si stanovila dokonce rozvinutí této filosofie do určité jednotné historické praxe), se však revoluční teorie touto ústřední otázkou organizace takřka nezaobírala. Dotyčná otázka představuje pro onu teorii naopak prostor nedůslednosti, neboť připouští přejímání státních a hierarchických aplikačních metod, převzatých z buržoazní revoluce. Formy organizace dělnického hnutí, jež se rozvinuly na základě této rezignace ze strany teorie, měly naproti tomu tendenci znemožňovat udržení jednotné teorie, rozpouštějíce ji do rozličných specializovaných a dílčích poznatků. Když ve spontánním boji dělníků vyvstane praktická verifikace jednotného historického myšlení, toto ideologické odcizení teorie, která ono myšlení zradila, již tedy tuto verifikaci nemůže rozpoznat; může pouze přispívat k potlačování jejích projevů a vzpomínky na ni. Tyto historické formy, které se objevily v rámci boje, tvoří nicméně právě to praktické prostředí, které teorii chybělo k tomu, aby byla pravdivá. Představují jistý požadavek teorie, ovšem tento požadavek nebyl teoreticky formulován. Sovět nebyl objev, který by učinila teorie. A nejvyšší teoretická pravda Mezinárodního sdružení dělníků byla jeho vlastní existence v praxi.

91.

První úspěchy v bojích vedly Internacionálu k tomu, aby se osvobodila od zmatených vlivů dominantní ideologie, jež v ní přetrvávaly. Porážka a potírání, jimž musela záhy čelit, však vynesly do popředí konflikt mezi dvěma pojetími proletářské revoluce, přičemž obě obsahují jistou autoritativní dimenzi, vedoucí k ukončení vědomé auto-emancipace celé třídy. Tento spor mezi marxisty a bakuninovci, jenž časem začal být nesmiřitelný, byl ve skutečnosti dvojitý, neboť se vztahoval současně na moc v revoluční společnosti a na organizaci hnutí ve stávající podobě; a jak přecházel od jednoho z těchto aspektů k druhému, pozice protivníků se převracely. Bakunin bojoval proti iluzi zrušení tříd autoritativním využitím státní moci, předvídal opětovné vytvoření byrokratické dominantní třídy a diktaturu těch nejučenějších, anebo těch, kdo budou za takové pokládáni. Marx, který věřil, že zrání neoddělitelné od ekonomických kontradikcí a demokratického vzdělávání dělníků omezí úlohu proletářského státu na prostou fázi legalizace nových, objektivně se prosazujících sociálních vztahů, zamítal u Bakunina a jeho stoupců autoritativnost jakési konspirativní elity, jež se záměrně postavila nad Internacionálu a nyní pojímá extravagantní úmysl vnútit společnosti nezodpovědnou diktaturu těch největších revolucionářů, anebo těch, kdo se za takové sami označí. Bakunin vskutku shromažďoval své stoupence na základě tohoto hlediska: „Musíme řídit lidovou bouři jako neviditelní lodivodové v jejím středu, nikoli nějakou viditelnou mocí, nýbrž kolektivní diktaturou všech našich spojenců. Diktaturou bez vyznamenání, bez titulu, bez oficiálního práva, diktaturou o to mocnější, že nebude budít žádné zdání moci.“ Takto se proti sobě postavily dvě ideologie dělnické revoluce, z nichž každá obsahuje částečně pravdivou kritiku, ale ztrácí přitom jednotu, jež byla vlastní myšlení dějin, a obě se samy povyšují na ideologické autority. Jisté mocné organizace, jako třeba německá sociální demokracie a Iberská anarchistická federace, věrně sloužily jedné či druhé z těchto ideologií; a výsledek se všude velmi lišil od toho, co se původně chtělo.

92.

Fakt, že na cíl proletářské revoluce se pohlíží jako na bezprostředně přítomný, tvoří současně velikost i slabost reálného anarchistického boje (neboť pretence anarchismu zůstávají ve svých individualistických variantách směšné). Z historického myšlení moderních třídních bojů si kolektivistický anarchismus podržuje pouze závěr a jeho absolutní požadavek tohoto závěru se rovněž vyjadřuje v jeho záměrném pohrdání metodou. Jeho kritika politického boje tedy zůstala abstraktní, zatímco jeho rozhodnutí pro ekonomický boj se samo afirmuje jen se zřetelem k iluzi definitivního řešení, naráz vydobytého na této půdě v den generální stávky či vzpoury. Anarchisté musí uskutečnit určitý ideál. Anarchismus je stále ještě ideologická negace státu a tříd, tj. samotných sociálních podmínek oddělené ideologie. Je to ideologie čisté svobody, jež všechno egalizuje a vyhýbá se jakékoli představě historického zla. Díky tomuto hledisku splnutí všech dílčích požadavků má anarchismu tu zásluhu, že představuje odmítnutí existujících podmínek ve jménu života jako celku, a nikoli v souvislosti s nějakou privilegovanou kritickou specializací; protože se však o tomto splnutí uvažuje v jeho absolutnosti, podle individuálního rozmaru a před jeho faktickým uskutečněním, odsoudil se tím anarchismus rovněž k až příliš snadno konstatovatelné nesoudržnosti. Anarchismu stačí pouze opakovat a při každém boji znovu vložit do hry svůj jednoduchý souhrnný závěr, jenž je stále stejný, protože tento prvotní závěr byl již od počátku ztotožňován s celkovým vyústěním celého hnutí. Když Bakunin roku 1873 opouštěl Jurskou federaci, mohl tedy napsat: „Za devět posledních let jsme v Internacionále rozvinuli víc myšlenek, než kolik by jich stačilo k záchraně světa, kdyby ovšem svět mohly zachránit pouze myšlenky, a vyzývám kohokoli, ať jen vymyslí nějakou novou. Doba již nepatří myšlenkám, ale skutečným a činům.“

Toto pojetí si z historického proletářského myšlení bezpochyby podržuje onu jistotu, že myšlenky se musí stát praxí, avšak opouští historickou půdu předpokládajíc, že adekvátní podoby tohoto přechodu k praxi se již našly a nebudou se už proměňovat.

93.

Anarchisté, kteří se od celku dělnického hnutí explicitně liší svým ideologickým přesvědčením, budou mezi sebou reprodukovat rozdělení kompetencí, vytvářejíce tím v každé anarchistické organizaci prostředí nahrávající neformální dominanci propagandistů a obránců jejich vlastní ideologie, specialistů, jež jsou obecně o to průměrnější, že jejich intelektuální činnost si principiálně stanovuje za úkol opakování několika definitivních pravd. Ideologický respekt k jednomyslnému rozhodování spíše posílil - v organizaci samé - nekontrolovanou autoritu specialistů na svobodu, a revoluční anarchismus očekává od osvobozeného lidu tentýž typ jednomyslnosti, jehož se dosáhne týmiž prostředky. Odmítnutí vzít v úvahu protiklad mezi situací menšiny, seskupené v aktuálním boji, a situací společnosti svobodných jednotlivců ostatně vyživovalo setrvalou oddělenost anarchistů v okamžiku společného rozhodování, jak to ukazuje příklad nekonečné řady anarchistických povstání ve Španělsku, omezených a rozdrčených na lokální úrovni.

94.

Iluze, kterou si autentický anarchismus více či méně explicitně udržuje, spočívá v neustálém přesvědčení, že vbrzku dojde k revoluci, jejíž okamžité uskutečnění dá zapravdu ideologii a způsobu praktické organizace, jenž je z této ideologie odvozen. Roku 1936 anarchismus vskutku vedl sociální revoluci, jež se stala nejpokročilejším pokusem o nastolení proletářské moci, jaký kdy existoval. V tomto ohledu je ještě třeba poznamenat, že signál k všeobecné vzpouře dalo armádní pronunciamiento. A v té míře, v níž tato revoluce nebyla završena hned v prvních dnech kvůli tomu, že polovinu země ovládala frankistická moc, silně podporovaná z ciziny, zatímco zbytky mezinárodního proletářského hnutí již byly poraženy, a také kvůli tomu, že v republikánském táboře přeživaly buržoazní síly anebo státní dělnické strany, se organizované anarchistické hnutí ukázalo jako neschopné rozšířit dílčí vítězství revoluce nebo je dokonce jen ubránit. Z jeho uznávaných vůdců se stali ministři a rukojmí buržoazního státu, který ničil revoluci jen proto, aby prohrál občanskou válku.

95.

„Ortodoxní marxismus“ II. Internacionály je vědecká ideologie socialistické revoluce, která všechnu svou pravdu ztotožňuje s objektivním ekonomickým procesem a s postupným uznáváním této nutnosti v rámci dělnické třídy, vycované organizací. Tato ideologie znovu objevuje důvěru v pedagogické dokazování, které charakterizovalo utopický socialismus, ovšem tuto důvěru doprovází kontemplativní odkazování k toku dějin: takový postoj nicméně ztratil hegelovský rozměr celkových dějin, právě tak jako ztratil nehybný obraz totality, přítomný v utopistické kritice (v nejvyšší míře u Fouriera). Z tohoto vědeckého postoje, jenž nemohl udělat nic menšího než symetricky oživit jisté etické volby, vycházejí Hilferdingovy nejapnosti, když posledně jmenovaný připomíná, že uznání nutnosti socialismu neposkytuje „žádný náznak ohledně praktického stanoviska, které je třeba zaujmout. Jedna věc je totiž uznat nějakou nutnost a druhá věc je postavit se do služeb této nutnosti“ (Finanční kapitál). Z těch, kdo podcenili skutečnost, že jednotné myšlení dějin se podle Marxe ani podle revolučního proletariátu nijak nelišilo od praktického postoje, který je nutno přijmout, se měly běžně stát oběti praxe, kterou si souběžně přisvojili.

96.

Ideologie sociálně-demokratické organizace vydávala tuto organizaci napospas moci profesorů, kteří vychovávali dělnickou třídu, a přijatá organizační forma byla adekvátní této pasivní výuce. Účast socialistů II. Internacionály na politických a ekonomických bojích byla zajisté konkrétní, ale hluboce nekritická. Probíhala ve jménu revoluční iluze a v souladu se zjevně reformistickou praxí. Revoluční ideologie měla být takto zničena samotným úspěchem jejich nositelů. Poslanci a novináři, kteří se v rámci hnutí oddělili a kteří byli sami rekrutováni mezi buržoazními intelektuály, začali díky tomu žít buržoazním způsobem života. A dokonce i ty, kdo se rekrutovali na základě bojů vedených průmyslovými dělníky a pocházeli z jejich řad, přeměnila odborová byrokracie na zprostředkovatele pracovní síly, která se prodávala za patřičnou cenu jako zboží. Měla-li si jejich společná činnost uchovat něco revolučního, bývalo by třeba, aby kapitalismus začal být v příhodnou chvíli neschopen ekonomicky snášet tento reformismus, který politicky toleroval, pokud šlo o jejich agitaci, důsledně se držící v mezích zákona. Jejich věda garantovala právě takovouto neslučitelnost, kterou dějiny v každém okamžiku vyvracely.

97.

Tuto kontradikci, jejíž skutečnost se upřímně snažil ukázat Bernstein, protože tento sociální demokrat byl nejvíce vzdálen politické ideologii a nejotevřeněji spjat s metodologií buržoazní vědy - a reformistické hnutí anglických dělníků, jež se obešlo bez revoluční ideologie, na ni poukázalo také -, měl ovšem nezvratně prokázat teprve historický vývoj jako takový. Jakkoli Bernstein jinak přímo oplýval iluzemi, každopádně popřel, že by měla přijít nějaká krize kapitalistické produkce a zázračně popostrčit socialisty, kteří chtěli být dědici revoluce pouze na základě takového legitimního posvěcení. Okamžik hlubokého sociálního převratu, který vyvstal v době První světové války, byl sice plodný, pokud jde o uvědomění, avšak hned ve dvou ohledech ukázal, že sociálně-demokratická hierarchie německé dělníky nijak revolučně nevychovala a že z nich rozhodně neučinila teoretiky: nejprve tehdy, když se velká většina strany přiklonila k imperialistické válce, a potom tehdy, když po porážce rozdrtila spartakovské revolucionáře. Bývalý dělník Ebert dosud věřil na hřích, protože přiznal, že revoluci nenávidí „jakožto hřích“. A týž vůdce se projevil jako dobrý předchůdce socialistické představy, která se krátce nato měla coby nesmiřitelný nepřítel postavit proti proletariátu v Rusku i jinde, když zformuloval přesný program tohoto nového odcizení: „Socialismus znamená hodně pracovat.“

98.

Lenin byl jakožto marxistický myslitel pouhým věrným a důsledným kautskistou, aplikujícím revoluční ideologii tohoto „ortodoxního marxismu“ v ruských podmínkách, neumožňujících onu reformistickou praxi, již II. Internacionála provozovala jako protiváhu. Vnější vedení proletariátu, probíhající prostřednictvím disciplinované ilegální strany, podřízené intelektuálům, z nichž se stali „profesionální revolucionáři“, zde tvoří určitou profesi, jež se nechce sladovat s žádným profesionálním vedením v kapitalistické společnosti (carský politický režim nebyl ostatně s to vytvořit tento typ otevřenosti, jejímž základem je pokročilé stadium buržoazní moci). Stává se z něho tedy profese absolutního řízení společnosti.

99.

Autoritativní ideologický radikalismus bolševiků se v celosvětovém měřítku rozvinul v době války a rozpadu mezinárodní sociální demokracie, které zapříčinila. Krvavý konec demokratických iluzí dělnického hnutí učinil z celého světa jakési Rusko a bolševismus, ovládající první revoluční zlom, jež ona krizová doba přinesla, nabízel proletářům všech zemí svůj hierarchický a ideologický model, aby mohli k dominantní třídě „mluvit rusky“. Lenin marxismu II. Internacionály nevytýkal to, že je revoluční ideologií, ale že jí přestal být.

100.

Tentýž historický moment, kdy bolševismus v Rusku triumfoval sám pro sebe a kdy sociální demokracie vítězně bojovala za starý svět, vyznačuje i definitivní zrod onoho stavu věcí, jež nacházíme v samotném srdci dominance moderního spektaklu: dělnická představa se radikálně postavila proti třídě.

101.

Rosa Luxembourgová v Rote Fahne z 21. prosince 1918 napsala: „Při všech předchozích revolucích se bojovníci střetali s odhalenou tváří: třída proti třídě, program proti programu. Skupiny, které při současné revoluci zachraňují starý řád, nevystupují pod praporem vládnoucích tříd, nýbrž pod praporem ‚sociálně-demokratické strany‘. Kdyby byla ústřední otázka revoluce položena otevřeně a upřímně - kapitalismus nebo socialismus -, v obrovské proletářské mase by dnes nebyla žádná pochybnost, žádné váhání.“ Takto, několik dní před svým zničením, objevoval radikální proud německého proletariátu tajemství nových podmínek, které vytvořil celý předcházející proces (k němuž dělnická představa velkou měrou přispěla): spektakulární organizaci obrany existujícího řádu, sociální nadvládu zdánlivosti, kde se žádná „ústřední otázka“ již nemůže „otevřeně a upřímně“ klást. Revoluční představa proletariátu se v tomto stadiu stala současně principiálním faktorem i hlavním výsledkem všeobecné falzifikace společnosti.

102.

Organizace proletariátu podle bolševického modelu, jež se zrodila z ruské zaostalosti a z rezignace dělnického hnutí pokročilých zemí na revoluční boj, se rovněž v podobě ruské zaostalosti setkala se všemi podmínkami, jež onu formu organizace vedly ke kontra-revolučnímu převrácení, které nevědomě obsahovala již ve svém původním zárodku; a opakovaná rezignace masového dělnického hnutí v Evropě tvář v tvář onomu Hic Rhodus, hic salta v období 1918-1920, rezignace, jež zahrnovala i násilné zničení jeho radikální minority, posílila úplný rozvoj tohoto procesu a nechala jeho živý výsledek, aby se před celým světem afirmoval jako jediné proletářské řešení. Uchvácení státního monopolu na reprezentaci a obranu dělnické moci, jimž se bolševická strana ospravedlnila, způsobilo, že se tato strana stala tím, čím byla: stranou vlastníků proletariátu, v zásadě vymazávající předchozí formy vlastnictví.

103.

Všechny podmínky likvidace carství, uvažované ve vždy neuspokojivé teoretické debatě mezi různými tendencemi ruské sociální demokracie, probíhající posledních dvacet let - slabost buržoazie, váha rolnické většiny, rozhodující role soustředěného a bojovného proletariátu, jenž ovšem v celé zemi tvořil jen nepatrnou menšinu - nakonec v praxi odhalily své řešení prostřednictvím faktu, který se v oněch hypotézách neobjevil: když se revoluční byrokracie, jež vedla proletariát, zmocnila státu, ve společnosti vznikla nová třídní dominace. Striktně buržoazní revoluce byla nemožná: „demokratická diktatura dělníků a rolníků“ neměla žádný smysl; proletářskou moc sovětů nebylo možné udržet současně proti třídě rolníků-vlastníků půdy, proti národní a mezinárodní reakci bílých i proti své vlastní reprezentaci, zvnějšněné a odcizené v podobě dělnické strany absolutních vládců státu, ekonomie, vyjadřování a záhy i myšlení. Trockého a Parvusova teorie permanentní revoluce, k níž se Lenin v dubnu 1917 de facto připojil, se jako jediná měla stát pravdivou, pokud jde o země, jež byly ohledně sociálního vývoje buržoazie zaostalé, ovšem pouze po zavedení onoho neznámého faktoru, jímž je třídní moc byrokracie. Myšlenku, diktatura by se měla soustředit v rukou nejvyššího ztělesnění ideologie, nejdůsledněji obhajoval Lenin ve svých četných střetech s bolševickým vedením. Proti svým odpůrcům měl pokaždé pravdu v tom, že podporoval řešení, implikované v předchozích rozhodnutích minority disponující absolutní mocí: demokracie, upřená rolníkům ze strany státu, musela být upřena i dělníkům, což vedlo k tomu, že se upírala i komunistickým odborovým vůdcům i celé straně, vposledku až k samotnému vrcholu stranické hierarchie. Na X. Sjezdu, v okamžiku, kdy byl kronštadtský sovět rozvrácen vojenskými silami a pohřben pod nánosem pomluv, Lenin vyslovil - proti levicovým byrokratům, organizovaných v „Dělnické opozici“ - onen závěr, jehož logiku Stalin záhy dovedl až k naprostému rozdělení světa: „Buď budete tady, anebo tam, proti nám se zbraní v ruce, ale už žádnou opozici... Opozice už máme dost.“

104.

Byrokracie, jež zůstala jediným vlastníkem státního kapitalismu, si po Kronštadtu, při uskutečňování „nové ekonomické politiky“, nejprve zajistila svou moc zevnitř dočasným spojenectvím s rolnictvem, a stejně tak ji bránila i zvnějšku, využívajíc dělníky zapojené do byrokratických stran III. Internacionály coby pomocnou sílu ruské diplomacie, aby sabotovala veškeré revoluční hnutí a podpořila buržoazní vlády, s jejichž podporou v mezinárodní politice počítala (moc Kuo-min-tangu v Číně v letech 1925-1927. Lidová fronta ve Španělsku a ve Francii atd.). Byrokratická společnost však měla pokračovat ve vlastním završování prostřednictvím teroru, jímž působila na rolnictvo, aby tak uskutečnila tu nejbrutálnější primitivní kapitalistickou akumulaci, jakou dějiny kdy poznaly. Tato industrializace během stalinského období odhaluje tu nejzákladnější vlastnost byrokracie: byrokracie je pokračování ekonomické moci, je to záchrana podstatných rysů tržní společnosti, udržující práci jakožto zboží. Je dokladem nezávislé ekonomie, ovládající společnost do té míry, že pro své vlastní účely znovu vytváří třídní dominaci, jež je pro ni nepostradatelná: to znamená, že buržoazie stvořila samostatnou sílu, která - dokud tato samostatnost přetrvává - může dospět až k tomu, že se bez buržoazie obejde. Totalitární byrokracie není „poslední vlastnická třída v dějinách“ v tom smyslu, jaký tomuto výrazu dává Bruno Rizzi, nýbrž pouze náhradní vládnoucí třída pro tržní ekonomii. Upadající soukromé vlastnictví kapitalistického typu je nahrazeno zjednodušeným, méně rozrůzněným vedlejším produktem, soustředěným do kolektivního vlastnictví byrokratické třídy. Tato málo vyvinutá forma vládnoucí třídy je rovněž projevem ekonomické zaostalosti a nemá před sebou jinou perspektivu než dohánění zpozdilosti tohoto vývoje v jistých částech světa. Hierarchicko-státní rámec této dodatečné verze vládnoucí třídy pochází od dělnické strany, organizované podle

buržoazního modelu oddělenosti. Když byl Anton Ciliga zavřený v jednom ze Stalinových vězení, poznamenal si, že „technické otázky organizace se ukazují jako otázky sociální“ (Lenin a revoluce).

105.

Revoluční ideologie, ona soudržnost odděleného, jejíž nejvyšší voluntaristické vzepětí představuje leninismus a která si udržuje vládu nad skutečností, jež se jí vzpěčuje, se spolu se stalinismem navrátí ke své pravdě spočívající v nesoudržnosti. Ideologie v tomto okamžiku již není zbraň, ale účel. Lež, které se již neprotiřečí, se stává šílenstvím. Skutečnost i sám cíl se rozpouštějí v totalitární ideologické proklamaci: vše, co tato proklamace říká, je také vším, co existuje. Jde o místní spektakulární primitivismus, jehož úloha je nicméně v rozvoji světového spektaklu zásadní. Ideologie, jež se zde materializuje, neuskutečnila ekonomickou změnu světa, jako to učinil kapitalismus, když dospěl ke stadiu nadbytku; pouze policejními prostředky změnila vnímání.

106.

Ideologicko-totalitární třída, jež je u moci, představuje moc převráceného světa: čím je silnější, tím důrazněji tvrdí, že neexistuje, a její síla jí slouží především k afirmaci své neexistence. V tomto jediném ohledu je skromná, protože její oficiální neexistence musí také splývat s oním nec plus ultra historického vývoje, které by se jinak připisovalo jejímu neochvějnému vedení. Byrokracie, jež se rozlezla všude, musí být pro vědomí neviditelnou třídou, v důsledku čehož se celý společenský život stává slabomyslným. Z této základní kontradikce plyne sociální organizace absolutní lži.

107.

Stalinismus byl panováním teroru v samotné byrokratické třídě. Terorismus, zakládající moc této třídy, musí dolehnout i na onu třídu samu, neboť posledně zmiňovaná nemá žádnou právní garanci, žádnou uznávanou existenci jakožto třída vlastnická, existenci, kterou by mohla vztáhnout na každého ze svých členů. Její skutečné vlastnictví se zakrývá a vlastnickou třídou se stala jen prostřednictvím falešného vědomí. Falešné vědomí udržuje svou absolutní moc pouze absolutním terorem, v němž se nakonec ztratí každá skutečná motivace. Členové byrokratické třídy, která je u moci, mají pouze kolektivní právo na vlastnění společnosti, jakožto ti, kdo se podílejí na základní lži: je třeba, aby hráli úlohu proletariátu řídicího socialistickou společností; je třeba, aby tito herci byly věrní textu ideologické nevěrnosti. Faktická účast na této lživosti však musí být sama uznána jakožto účast pravdivá. Žádný byrokrat nemůže individuálně hájit své právo na moc, neboť dokázat, že je socialistickým proletářem, by znamenalo projevit se jako opak byrokrata; a zároveň nemůže dokázat, že je byrokrat, neboť oficiální pravdou byrokracie je, že žádnou byrokracií není. Každý byrokrat je takto absolutně závislý na centrální garanci ideologie, jež všem byrokratům, které neodstraní, přiznává kolektivní podíl na své „socialistické moci“. Jestliže byrokraté jakožto celek rozhodují o všem, soudržnost jejich vlastní třídy může být zajištěna pouze soustředěním jejich teroristické moci do jediné osoby. V této osobě se nalézají jediná praktická pravda oné lži, jež je u moci: nediskutované ustavení její vždy zvětšované hranice. Stalin neodvolatelně rozhoduje, kdo nakonec bude byrokratem-vlastníkem; tj. kdo bude nazván „vládnoucím proletářem“, anebo „zrádce, kterého platí Mikado a Wall Street“. Byrokratické atomy nacházejí společnou podstatu svého práva jedině v osobě Stalina. Stalin je oním svrchovaným panovníkem, který o sobě takto ví, že je i absolutní osobou, v jejíž myslí již neexistuje nikdy vyšší. „Vládce světa má faktické vědomí toho, čím je - univerzální mocí faktičností - v onom ničivém násilí, jímž působí na Já svých poddaných, kteří s ním kontrastují.“ Vládce je moc, jež definuje půdu dominance, ale zároveň představuje také „moc, jež tuto půdu pustoší.“

108.

Když se ideologie, jež se stala absolutní díky vlastnění absolutní moci, změnila z dílčího poznání na totalitární lež, myšlení dějin bylo vymazáno tak dokonale, že dějiny samy již nemohou existovat ani na rovině toho nejempiričtějšího poznání. Totalitární byrokratická společnost žije v setrvalé přítomnosti, v níž vše, co se přihodilo, existuje pouze pro ni jakožto prostor přístupný její policii. Projekt „monarchického řízení energie vzpomínek“, který formuloval již Napoleon, našel svou totální konkretizaci v neustálém manipulování s minulostí, a to nejen co do významů, ale i co do faktů. Cenou za toto oproštění od veškeré dějinné reality je však ztráta racionální reference, jež je pro historickou kapitalistickou společnost nepostradatelná. Víme, že co všechno mohla stát ruskou ekonomikou vědecká aplikace zešílevší ideologie, třeba jen v případě Lysenkova podvodu. Tato kontradikce totalitární byrokracie, spravující industrializovanou společnost, zmítající se mezi svou potřebou racionálna a svým odmítáním téhož racionálna, tvoří rovněž jeden z jejích hlavních nedostatků ve srovnání s normálním kapitalistickým vývojem. Právě tak jako byrokracie nemůže vyřešit otázku zemědělství, jak to učinil kapitalismus, zaostává za kapitalismem nakonec i v průmyslové výrobě, autoritativně plánované na základě irealismu a zobecněné lži.

109.

Meziválečné dělnické revoluční hnutí bylo zničeno společnou činností stalinovské byrokracie a fašistického totalitarismu, který přejal svůj způsob organizace od totalitární strany, s níž učinilo zkušenost Rusko. Fašismus byl extrémistickou obranou buržoazní ekonomie, ohrožované krizí a proletářskou subversí, byl to stav obležení v kapitalistické společnosti, jímž se tato společnost zachraňuje a sama si vytváří jakousi prvotní, naléhavě potřebnou racionalizaci, nechávajíc do svého řízení výrazně zasahovat stát. Taková racionalizace je však sama zatížena bezbřehou iracionalitou prostředku, jímž se k ní dospělo. Ačkoli se fašismus přidává k obraně hlavních součástí buržoazní ideologie, jež se stala konzervativní (tedy k obraně rodiny, vlastnictví, mravního řádu, národa), přičemž spojuje maloburžoazii a nezaměstnané, vyděšené krizí anebo zklamané neúčinností socialistické revoluce, sám ve své podstatě ideologický není. Předkládá se jako to, čím skutečně je: jako násilné oživení mýtu, jenž vyžaduje účast ve společenství definovaném archaickými pseudo-hodnotami: rasou, krví, vůdcem. Fašismus je technicky vybavený archaismus. Jeho dekomponovaný ersatz mýtu se přejímá ve spektakulárním kontextu těch nejmodernějších prostředků úpravy zboží a vytváření iluzí. Představuje tedy jeden z faktorů utváření moderní spektakularity, stejně jako z něj jeho podíl na zničení starého dělnického hnutí činí jednu ze základních sil současné společnosti; poněvadž fašismus je však shodou okolností rovněž ta nejnákladnější forma udržování kapitalistického řádu, bylo mu obecně souzeno opustit popředí scény, obsazené hlavními rolami kapitalistických států, a byl eliminován racionálnějšími a silnějšími formami tohoto řádu.

110.

Když se ruské byrokracii konečně podařilo zbavit stop buržoazního vlastnictví, které omezovaly její vládu nad ekonomikou, rozvinout tuto ekonomii za svými vlastními účely a dosáhnout uznání i v cizině, mezi velkými mocnostmi, chce se v poklidu těšit z vlastního světa, vymýtit z něj onen aspekt arbitrárnosti, jenž působil i na ni samu: zamítá stalinismus, který stál u jejího zrodu. Toto zamítnutí však zůstává stalinské, arbitrární, nevysvětlené a neustále korigované, neboť ideologickou lživost jejího původu nelze nikdy odhalit. Byrokracie se tedy nemůže kulturně ani ideologicky liberalizovat, protože její existence jakožto třídy závisí na jejím ideologickém monopolu, který je v celé své tíži jedinou cenností, již vlastní. Ideologie zajisté ztratila zanícenost svého pozitivního stvrzování, avšak ona lhostejná trivialita, jež z ní přetrvává, má stále stejnou represivní funkci, totiž zapovídat jakoukoli konkurenci a držet v zajetí všechno myšlení. Byrokracie je takto spjata s ideologií, které už nikdo nevěří. Co bylo teroristické, začalo být směšné, ale tato směšnost se sama může udržet jen tak, že si v pozadí uchová onen terorismus, kterého by se chtěla zbavit. Takže ve stejném okamžiku, kdy chce byrokracie ukázat svou nadřazenost na půdě kapitalismu, přiznává zároveň, že není než jeho chudou příbuznou. Stejně jako jsou její skutečné dějiny v rozporu s jejím právem a její obhrouble udržovaná nevědomost je v rozporu s jejími vědeckými pretencemi, i její záměr soupeřit s buržoazií v produkci zbožního nadbytku je zbržděn skutečností, že takovýto nadbytek je sám o sobě nositelem vlastní implicitní ideologie a zpravidla vzniká z neomezeně rozšířené svobody falešných spektakulárních možností volby, z pseudo-svobody, jež je i nadále neslučitelná s byrokratickou ideologií.

111.

V tomto okamžiku vývoje se titul ideologického vlastnictví, který byrokracie měla, rozpadá již i v mezinárodním měřítku. Moc, jež se národně ustavila jakožto model, který měl být ve své podstatě mezinárodní, musí připustit, že už nemůže usilovat o udržení své lživé soudržnosti mimo každou národní hranici. Nerovnoměrný ekonomický vývoj, který znají byrokracie s konkurenčními zájmy, byrokracie, jimž se podařilo vlastnit svůj „socialismus“ v rozsáhlejší oblasti než v jedné zemi, vedl k veřejnému a otevřenému střetu ruské a čínské lži. Každá byrokracie u moci, anebo každá totalitární strana kandidující na moc, již po sobě v některých národních dělnických třídách zanechalo stalinské období, musí od té chvíle sledovat vlastní cestu. Celosvětový rozklad aliance založené na byrokratické mystifikaci, přidávající se k projevům vnitřní negace, jež se začaly prosazovat před očima celého světa v podobě dělnické revolty ve Východním Berlíně, stavějící proti byrokratům svůj požadavek „vlády hutníků“, a jež se jednou dostaly až k moci v podobě maďarských dělnických rad, je vposledku tím nejnepříznivějším faktorem současného rozvoje kapitalistické společnosti. Buržoazie ztrácí protivníka, jenž ji objektivně vzato podporoval, neboť iluzorně sjednocoval veškerou negaci existujícího řádu. Takováto dělba spektakulární práce je u konce, jakmile se rozdělí samotná pseudo-revoluční úloha. Spektakulární prvek zničení dělnického hnutí bude sám brzy zničen.

112.

Leninská iluze již nemá jinou aktuální základnu než rozličné trockistické tendence, v nichž ztotožnění proletářského projektu a hierarchického uspořádání ideologie neochvějně přežívá i zkušenost se všemi svými výsledky. Vzdálenost, jež dělí trockismus od revoluční kritiky současné společnosti, umožňuje rovněž uctivý odstup, který trockismus chová k pozicím, které byly nesprávné již tehdy, když se jich využilo ve skutečném boji. Trockij až do roku 1927 zůstal hluboce solidární s vysokou byrokracií, jakkoli se jí přitom snažil zmocnit, aby se mohla pustit do skutečně bolševického působení v zahraničí (víme, že v tomto okamžiku, aby pomohl zakamuflovat slavnou „Leninovu závěť“, šel tak daleko, že hanebně zapřel svého stoupence Maxe Eastmana, který celou věc vynesl na veřejnost). Trockého odsoudila vlastní základní perspektiva, neboť v okamžiku, kdy o sobě byrokracie ve svém výsledku sama ví, že ve své zemi je kontrarevoluční třídou, musí se ve jménu revoluce fakticky rozhodnout být kontrarevoluční třídou i v jiných zemích, stejně jako doma. Trockého pozdější boj za IV. Internacionálu v sobě nese touž nedůslednost. Trockij po celý život odmítal v byrokracii rozpoznat moc oddělené třídy, protože se během druhé ruské revoluce stal bezvýhradným stoupencem bolševické formy organizace. Když Lukács roku 1923 ukazoval tuto formu jako konečně nalezené zprostředkování mezi teorií a praxí, v němž proletáři přestávají být „pozorovateli“ (spectateurs) událostí, k nimž v jejich organizaci došlo, ale naopak si tyto události vědomě zvolili a prožili je, jako skutečné zásluhy bolševické strany popisoval vše, čím bolševická strana nebyla. Necháme-li stranou jeho pronikavou teoretickou práci, zůstával Lukács dosud ideologem, mluvícím ve jménu moci, jež byla proletářskému hnutí vnější v tom nejhrubším slova smyslu, přičemž se domníval a přesvědčoval ostatní, že on sám je jednoznačně na straně této moci, která je mu vlastní. Zatímco následující události ukazovaly, jakým způsobem tato moc zapírá a potlačuje své přísluhovače, Lukács, popíraje neustále sám sebe, s karikurní jasností vyjevil, s čím se přesně ztotožňoval: s opakem sebe sama i všeho, co v Dějinách a třídním vědomí tvrdil. Lukács je nejlepším potvrzením základního pravidla, jež soudí všechny intelektuály tohoto století: to, co respektují, přesně poměřuje jejich vlastní opovržením skutečností. Lenin ovšem tento typ iluzí ohledně své vlastní činnosti nijak nepodporoval; uznával, že „politická strana nemůže prověřovat své členy, aby se zjistilo, zda existují rozpory mezi jejich filosofií a stranickým programem.“ Skutečná strana, jejíž vysněný portrét Lukács nečasné předkládal, byla soudržná jen se zřetelem k jistému přesně stanovenému a dílčímu úkolu: zmocnit se moci ve státě.

113.

Protože neo-leninistická iluze současného trockismu je v každém okamžiku vyvracena skutečností moderní kapitalistické společnosti, a to jak buržoazní, tak byrokratické, nachází přirozeně privilegované pole aplikace ve formálně nezávislých „rozvojových“ zemích, v nichž místní vládnoucí třídy vědomě manipulují s iluzí té či oné varianty státního a byrokratického socialismu jako s prostou ideologií ekonomického vývoje. Hybridní složení těchto tříd se více či méně zřetelně váže k jejich pozici v buržoazně-byrokratickém přízraku. Jejich kolísání - v mezinárodním měřítku - mezi těmito dvěma póly existující kapitalistické moci, stejně jako jejich ideologické kompromisy - zejména s islamismem -, jež jsou projevem hybridní skutečnosti jejich společenské základny, nakonec tomuto poslednímu vedlejšímu produktu ideologického socialismu ubírají veškerou jinou vážnost než vážnost policejní. Jeden typ byrokracie mohl vzniknout tak, že utvořil rámec národního boje a agrární revolty rolníků: potom má tendenci, jako je tomu v Číně, aplikovat stalinovský model industrializace, ovšem ve společnosti, jež je méně rozvinutá než Rusko v roce 1917. Jiný typ byrokracie, schopný industrializovat celý národ, se může vytvořit z maloburžoazie armádních kádrů, jež se chopí moci, jak ukazuje příklad Egypta. V jistých situacích, jako tomu bylo v Alžírsku po skončení jeho války o nezávislost, se byrokracie, jež vznikla coby protistátní směr během války, snaží najít kompromisní rovnovážný bod, aby mohla splynout se slabou národní buržoazií. A konečně v bývalých afrických koloniích, jež zůstávají explicitně vázány na západní, americkou či evropskou buržoazii, se vytvoří další typ buržoazie - nejčastěji na základě moci náčelníků tradičních kmenových seskupení -, a tím, že se zmocní státu: tyto země, kde skutečným vládcem ekonomie zůstává západní imperialismus, dospívají do stadia, kdy compradores dostali odměnou za prodej domácích produktů vlastnictví domorodého státu, jenž je nezávislý na místních lidových masách, ale není nezávislý na imperialismu. V takových případech se jedná o artificální buržoazii, jež není schopna akumulovat, nýbrž prostě mrhá jak onou částí nadhodnoty místní práce, jež jí přináleží, tak cizími podporami ze strany států či monopolů, jež ji ochraňují. Vzhledem k očividné neschopnosti těchto buržoazních tříd, neschopnosti plnit normální ekonomickou funkci buržoazie, vyvstane před každou z nich určitá subversivní reakce, založená na byrokratickém modelu, více či méně přizpůsobeném místním skutečnostem, a chce se zmocnit jejího dědictví. Avšak samotný úspěch té či oné byrokracie, pokud jde o její základní industrializační projekt, nutně obsahuje perspektivu jejího historického selhání: akumulující kapitál, akumuluje i proletariát a vytváří své vlastní popření, pokud v dané zemi neexistovalo již předtím.

114.

V tomto složitém a hrozivém vývoji, který dovedl období třídních bojů k novým podmínkám, proletariát průmyslových zemí zcela ztratil stvrzení své samostatné perspektivy a vposledku i své iluze, ovšem nikoli své bytí. Tento proletariát není odstraněn. I v posíleném odcizení moderního kapitalismu nadále nepopíratelně existuje: představuje obrovskou většinu pracovníků, kteří přišli o všechnu moc nad možností nakládat s vlastním životem, a jakmile si to uvědomí, znovu se definují jako proletariát, jako negativita působící v této společnosti. Tento proletariát je z objektivního hlediska posilován procesem postupného mizení rolnictva, a také rozšířením logiky tovární práce, která se aplikuje na velkou část „služeb“ a intelektuálních profesí. Subjektivně je však tento proletariát dosud vzdálen svému praktickému třídnímu vědomí, a to nejen u úředníků, ale i u dělníků, kteří zatím odhalili pouze neschopnost a mystifikaci staré politiky. Když proletariát ovšem zjistí, že jeho vlastní zvnějšněná síla přispívá k setrvalému posilování kapitalistické společnosti ne již jen v podobě jeho práce, ale i v podobě odborů, stran či státní moci, které kdysi vytvořil za účelem své emancipace, v konkrétní historické zkušenosti rovněž odhalí, že jakožto třída je zarytým nepřitelem jakéhokoli strnulého zvnějšňování a jakékoli mocenské specializace. Je nositelem revoluce, která nemůže nic ponechat vně sebe, požadavku na trvalou nadvládu přítomnosti nad minulostí a celkové kritiky oddělenosti; a adekvátní podobu těchto skutečností musí nalézt v jednání. Žádné kvantitativní zlepšení jeho bídy, žádná iluze hierarchického začlenění nejsou trvalým lékem na jeho nespokojenost, neboť proletariát se nemůže skutečně rozpoznat v nějaké specifické křivdě, kterou utrpěl, a tedy ani v nápravě specifické křivdy nebo většího počtu takových křivd, nýbrž jedině v oné absolutní křivdě spočívající v tom, že byl vykázán na okraj života.

115.

Z nových známek negace, nepochopených a falzifikovaných spektakulárním zřízením, jejichž počet v ekonomicky nejvyspělejších zemích neustále narůstá, můžeme již teď vyvodit závěr, že nastala nová epocha: po prvním pokusu o dělnickou subverzi nyní selhal kapitalistický nadbytek. Když jsou proti-odborové boje západních dělníků potlačovány především samotnými odbory a když bouřící se davy mladých lidí vyjadřují jakýsi první, beztvary protest, jenž ovšem bezprostředně implikuje odmítnutí staré specializované politiky, umění a každodenního života, jedná se o dvě stránky nového spontánního boje, jež na počátku nabývá vzezření zločinnosti. Jsou to znaky ohlašující druhý proletářský útok na třídní společnost. Když se ztracené děti této dosud nehybné armády znovu objevují na tomto bojišti, jež se změnilo, ale zároveň zůstalo stejné, jejich vůdcem je nový „generál Ludd“, který je tentokrát vybízí ke zničení strojů na povolenou konzumaci.

116.

Konečně odhalená politická forma, v níž se může uskutečnit ekonomická emancipace práce“, nabyla v tomto století jasného tvaru Dělnických revolučních rad, soustředujících v sobě všechny rozhodovací i exekutivní funkce a sdružujících se prostřednictvím delegátů, jež jsou odpovědní jejich základně a lze je kdykoli odvolat. Jejich skutečná existence dosud představovala jen prchavý nástin, ihned poražený a rozdrčený různými obrannými silami třídní společnosti, mezi něž je mnohdy třeba započítat i jejich vlastní falešné vědomí. Pannekoek oprávněně zdůrazňoval fakt, že rozhodnutí pro vytvoření moci Dělnických rad spíše „nastoluje problémy“, než aby přinášelo nějaké řešení. Tato moc je však právě tím místem, v němž problémy proletářské revoluce mohou své skutečné řešení najít. Je to místo, na němž se spojují objektivní podmínky historického vědomí; je to uskutečnění aktivní přímé komunikace, v níž se skoncuje se specializací, hierarchií a odděleností, a v níž se existující podmínky přeměnily na „podmínky jednoty“. Zde se proletářský subjekt může vynořit ze svého boje proti kontemplaci: jeho vědomí je totožné s praktickou organizací, kterou si vytvořilo, neboť toto vědomí samo nelze oddělit od soudržného zasahování do dějin.

117.

V rámci moci těchto Rad, která musí v mezinárodním měřítku nahradit jakoukoli jinou moc, je proletářské hnutí svým vlastním produktem a tento produkt je výrobcem samým. Je samo sobě vlastním cílem. Pouze zde je spektakulární negace života sama popřena.

118.

Objevení Dělnických rad bylo tou nejvýznamnější skutečností v proletářském hnutí první čtvrtiny století, skutečností, jež zůstala nepostřehnutá či zakryta, protože vymizela spolu se zbytkem celého hnutí, které souhrn tehdejší historické zkušenosti popíral a vymazával. V novém momentu proletářské kritiky se tento výsledek navrácí jako jediný neporažený aspekt poraženého hnutí. Historické vědomí, které ví, že tyto Rady jsou jediným prostředím, v němž dokáže existovat, může nyní poznat, že onen výsledek již nepatří na periferii toho, co ustupuje, nýbrž do centru toho, co se vzrývá.

119.

Revoluční organizace, která existovala před nastolením moci Dělnických rad - svou vlastní formu bude muset najít teprve v boji -, již ze všech těchto historických důvodů ví, že nepředstavuje žádnou třídu. Musí pouze sama sebe rozpoznat jako radikální oddělenost od světa oddělenosti.

120.

Revoluční organizace je soudržné vyjádření teorie vztahující se na praxi, teorie vstupující do ne-jednosměrné komunikace s praktickými boji a směřující k praktické teorii. Její vlastní praxe spočívá ve zobecnění komunikace a soudržnosti v těchto bojích. V revolučním momentu rozpouštění sociální oddělenosti musí tato organizace uznat své vlastní rozpouštění jakožto oddělené organizace.

121.

Revoluční organizace může být pouze jednotnou kritikou společnosti, tj. kritikou, která se nespolečuje s žádnou formou oddělené moci v žádné oblasti světa, kritikou globálně vyslovovanou proti všem aspektům odcizeného společenského života. Zbraněmi v boji revoluční organizace proti třídní společnosti není nic jiného než podstata bojovníků samých: revoluční organizace v sobě nemůže reprodukovat podmínky rozštěpu a hierarchie, jež jsou vlastní dominantní společnosti. Musí setrvale bojovat proti svému deformování na vládnoucí spektakl. Jediným omezením účasti na absolutní demokracii revoluční organizace je uznání a faktické sebe-přivlastnění soudržnosti její kritiky ze strany všech členů, přičemž tato soudržnost se musí prokázat v kritické teorii ve vlastním smyslu i ve vztahu mezi touto kritickou teorií a praktickou činností.

122.

Když stále vyhocenější uskutečňování kapitalistického odcizení na všech úrovních, vzhledem k němuž je pro pracovníky čím dál obtížnější rozpoznat a pojmenovat vlastní bídu, staví tyto pracovníky před alternativu „odmítnout jejich bídu jako celek, anebo nic“, revoluční organizace se musela naučit, že boj proti odcizení již nemůže vést v odcizených podobách.

123.

Proletářská revoluce je cele redukována na následující nutnost: masy musí poprvé uzнат a prožít teorii jakožto nahlédnutí lidské praxe. Revoluce vyžaduje, aby se z dělníků stali dialektici a aby své myšlení vepsali do praxe; po lidech bez vlastností tedy žádá mnohem víc, než co buržoazní revoluce vyžadovala na lidech kvalifikovaných, které si ke svému uskutečnění volila: základnou dílčího ideologického vědomí, vybudovaného jednou částí buržoazní třídy, totiž byla ekonomie, tedy ona ústřední část společenského života, v níž byla tato třída již u moci. Samotný vývoj třídní společnosti až ke spektakulárnímu uspořádání ne-života tedy vede revoluční projekt k tomu, aby se viditelně stal tím, čím bytostně již byl.

124.

Revoluční teorie je nyní nepřítelem každé revoluční ideologie a ví o sobě, že je tímto nepřítelem.

V. Čas a dějiny

125.

Člověk, „negativní bytost, jež jest pouze v té míře, v jaké potlačuje Bytí,“ je identický s časem. Přisvojování vlastní přirozenosti, jež člověk uskutečňuje, je rovněž jeho uchopováním rozvíjení universa. „Dějiny jsou samy reálnou součástí přírodních dějin, přeměny přírody na člověka“ (Marx). A tyto „přírodní dějiny“ naopak nemají jinou faktickou existenci než skrze proces dějin lidských, jediné součásti, která uchopuje historický celek, podobně jako moderní teleskop, jehož dosah dohání v čase útěk mlhovin na okraj vesmíru. Dějiny existovaly odjakživa, avšak ne vždy ve své historické podobě. Temporalizace člověka, jak se uskutečňuje prostřednictvím společnosti, se kryje s polidšťováním času. Nevědomý pohyb času se projevuje a stává pravdivým v dějinném vědomí.

126.

Vskutku dějinný pohyb začíná - jakkoli je dosud skrytý - u pomalého a neznatelného utváření „reálné přirozenosti člověka“, oné „přirozenosti, která se rodí v lidských dějinách - v aktu dávajícímu vzniknout lidské společnosti“; ačkoli společnost, která takto ovládla jistou techniku a řeč, je již produktem svých vlastních dějin, uvědomuje si pouze setrvalou přítomnost. Všechno poznání, omezené paměti jejích nejstarších členů, je zde vždy neseno živými lidmi. Smrt ani plození nejsou chápány jako zákon času. Čas zůstává nehybný, je jako nějaký uzavřený prostor. Když si později složitější společnost začne uvědomovat čas, začne jej daleko spíše popírat, neboť v čase vidí nikoli to, co pomíjí, nýbrž to, co se navrácí. Statická společnost uspořádává čas podle své bezprostřední zkušenosti s přírodou, tedy podle modelu cyklického času.

127.

Cyklický čas dominuje již ve zkušenosti nomádských národů, neboť v každém okamžiku jejich přesouvání před nimi vyvstávají stejné podmínky: Hegel poznamenává, že „bloudění nomádů je pouze formální, protože se omezuje na jednotvárné prostory“. Společnost, která se usadí na určitém místě, dává prostoru jistý obsah prostřednictvím úpravy individualizovaných míst, a tím začne být sama uzavřena uvnitř této lokalizace. Časový návrat do podobných míst je nyní čistým návratem času na stejné místo, opakováním určité řady gest. Přejít od pastýřského nomádství k usedlému zemědělství znamená konec lenivé a bezobsažné svobody a počátek práce. Zemědělský výrobní způsob obecně, ovládaný rytmem ročních období, je základ plně konstituovaného cyklického času. Věčnost je mu vnitřní: jde o návrat téhož zde na zemi. Mýtus je jednotný konstrukt myšlení, který staví záruku veškerého kosmického řádu do souvislosti s řádem, jež tato společnost ve skutečnosti již uskutečnila uvnitř svých hranic.

128.

Sociální přivlastnění času a produkce člověka prostřednictvím lidské práce se rozvíjejí ve společnosti rozdělené do tříd. Moc, která se utvořila nad bídou společností založených na cyklickém čase, třída, která organizuje tuto společenskou práci a přivlastňuje si její omezenou nadhodnotu, si přivlastňuje také časovou nadhodnotu své organizace sociálního času: sama pro sebe vlastní nezvratný čas živé bytosti. Jediné bohatství, které může v koncentrované podobě existovat v sektoru moci, aby bylo materiálně spotřebováno při okázalých slavnostech, se zde rovněž spotřebovává jakožto mrhání historickým časem na povrchu společnosti. Vlastníci historické nadhodnoty disponují poznáním a slastí z žitých událostí. Tento čas, oddělený od kolektivní organizace času, jež převládá s nástupem repetitivní produkce základny sociálního života, plyne nad svou vlastní statickou komunitou. Je to čas dobrodružství a války, v němž vládci cyklické společnosti procházejí vlastními osobními dějinami; a je to rovněž čas, který vyvstává při srážkách s cizími společnostmi, při rozrušení nehybného řádu společnosti. Dějiny se potom objevují před lidmi jako cizí faktor, jako to, co tito lidé nechtěli a před čím byli podle svého mínění chráněni. Touto oklikou se však také vrací negativní neklid lidského rodu, který stál u počátku všeho vývoje, jenž mezitím usnul.

129.

Cyklický čas je sám o sobě čas bez konfliktu. Avšak konflikt se usadil již v tomto dětském věku času: dějiny bojují za svou dějinnost nejprve v praktické činnosti pánů. Tyto dějiny vytvářejí povrchovou nezvratnost; jejich pohyb tvoří právě ten čas, který tato nezvratnost vyčerpává, uvnitř nevyčerpatelného času cyklické společnosti.

130.

„Chladné společnosti“ jsou ty, které do krajnosti zpomalily tok svých dějin a které svoji protikladnost vůči přírodnímu a lidskému prostředí i vůči svým vnitřním protikladům udržely v setrvalé rovnováze. Jestliže mimořádná rozmanitost institucí ustavených za tímto účelem svědčí o tom, jak tvárná je sebetvorba lidské přirozenosti, toto svědectví samozřejmě vyvstává pouze před vnějším pozorovatelem, před etnologem, který se vrátil z historického času. V každé z těchto společností byla díky jisté definitivní strukturaci vyloučena změna. Absolutní konformismus existujících sociálních praktik, s nimiž se všechny lidské možnosti navždy identifikují, již nemá jiné vnější omezení než obavu z opětovného upadnutí do beztvaré animality. Aby zde lidé zůstali lidmi, musí zůstat stále stejní.

131.

Zrození politické moci, jež se zdá být spjata s posledními velkými revolucemi v technice, jaké představuje třeba tavení ocele, na prahu období, které již nepozná žádné hluboké převraty až do objevení průmyslu, je rovněž momentem, kdy se začínají rozpouštět pokrevní svazky. Posloupnost generací potom vystupuje ze sféry čisté přirozené cykličnosti a stává se událostí, již je vlastní jistá orientace, stává se posloupností mocí. Nezvratný čas je čas toho, kdo vládne, a jeho první mírou jsou dynastie. Jeho zbraní je písmo. V písmu řeč dosahuje své plné skutečnosti, nezávislé na zprostředkování mezi vědomími. Tato nezávislost je však totožná s všeobecnou nezávislostí oddělené moci jakožto zprostředkování konstituující společnost. Spolu s písmem se objevuje vědomí, které již není neseno a předáváno v bezprostředním vztahu živých bytostí: objevuje se neosobní paměť, paměť administrativního spravování společnosti. „Texty jsou myšlenky státu; archivy jsou jeho paměť“ (Novalis).

132.

Kronika je projev nezvratného času moci, a také nástroj udržující voluntaristický postup tohoto času na základě zaznamenání jeho předchozí dráhy, neboť tato orientace času se musí rozpadnout spolu se silou každé specifické moci, upadajíc tak do lhostejného zapomnění cyklického času, jenž je jako jediný znám rolnickým masám, které se vzdor zhroutení celých říší a jejich chronologií nikdy nemění. Vlastníci dějin vložili do času určitý smysl: směřování, které je rovněž jakýmsi významem. Tyto dějiny se však odvíjejí a pomíjejí samostatně; společnost zanechávají v hloubi beze změny, neboť jsou právě tím, co zůstává odděleno od společné skutečnosti. V tomto ohledu se dějiny východních říší pro nás redukuje na dějiny náboženství: tyto chronologie, jež se rozpadly v trosky, po sobě zanechaly jen zdánlivě samostatné dějiny iluzí, které je obklopovaly. Vládcí, kteří pod ochranou mýtu disponují soukromým vlastnictvím dějin, sami mají tyto dějiny v držení především na způsob iluze: v Číně a v Egyptě měli dlouho monopol na nesmrtelnost duše a jejich první uznávané dynastie představují zároveň imaginární úpravu minulosti. Toto iluzorní vlastnění ze strany vládců je však v daném okamžiku také jediná možná forma vlastnění společných i jejich vlastních dějin. Rozšiřování jejich faktické historické moci jde ruku v ruce s vulgarizací tohoto iluzorního mytického vlastnění. To vše vyplývá z prostého faktu, že právě v té míře, v jaké si vládcí vzali na starost mytické garantování trvalosti cyklického času, jako tomu bylo u oněch sezónních rituálů prováděných čínskými císaři, se od tohoto cyklického času sami relativně osvobodili.

133.

Má-li být překonána suchá a bez vysvětlení předkládaná chronologie zbožštělé moci promlouvající ke svým služebníkům, chronologie, která chce být pochopena jen jako pozemské vykonávání mytických příkazů, a má-li se stát vědomými dějinami, je třeba, aby rozsáhlé skupiny populace začaly zakoušet skutečnou účast na dějinách. Z této praktické komunikace mezi těmi, kdo se navzájem uznali coby vlastníci určité jedinečné přítomnosti, kdo pocítili kvalitativní bohatost událostí jakožto svou aktivitu a kdo si uvědomili, na jakém místě se nacházejí - tedy svou epochu -, se rodí obecná řeč historické komunikace. Lidé, kteří zakusili existenci nezvratného času, v něm odhalují zároveň to, co je hodno zapamatování, i hrozbu zapomnění: „Hérodotos z Halikarnassu zde předkládá výsledky svého zkoumání, aby čas nezničil lidské výtvořiny...“

134.

Uvažování o dějinách je nevyhnutelně i uvažováním o moci. Staré Řecko bylo oním momentem, kdy se moc a její změna začínají diskutovat a chápat - byla to demokracie vládců společnosti. Jednalo se zde o opak podmínek známých z despotického státu, kde moc vždy skládá účty pouze sobě samé, v nepřístupné temnotě svého nejkoncentrovanějšího místa: prostřednictvím palácových revolucí, které jejich úspěch či selhání staví rovnou měrou mimo diskusi. Sdílená moc řeckých společenství nicméně existovala jen ve spotřebě sociálního života, jehož produkce ve třídě otroků zůstávala oddělená a statická. Žijí jen ti, kdo nepracují. V rozdělení řeckých společenství a v boji za vykořisťování cizích obcí se zvětšil princip oddělenosti, na němž se vnitřně zakládalo každé z nich. Řecku, jež snilo o univerzálních dějinách, se nepodařilo sjednotit tváří v tvář invazi, a dokonce ani sjednotit kalendáře svých nezávislých městských států. Historický čas se v Řecku stal vědomým, ale neuvědomil si dosud sebe sama.

135.

Po zmizení příznivých místních podmínek, v nichž žila řecká společenství, nedošlo při regresi západního historického myšlení k opětovnému vytvoření starých mytických uspořádání. Ve střetu středomořských národů a při utváření a rozpadu římského státu se objevila polohistorická náboženství, jež se stávala základními faktory nového vědomí času a novou výzbrojí oddělené moci.

136.

Monoteistická náboženství byla kompromisem mezi mýtem a dějinami, mezi cyklickým časem, jenž dosud ovládal výrobu, a nezvratným časem, v němž se střetávají a přeskupují národy. Náboženství vzešlá z judaismu představují abstraktní univerzální uznání nezvratného času, který je demokratizován, otevřen pro všechny, ovšem ve sféře iluze. Čas bezvýhradně směřuje k jediné konečné události: „Království Boží je blízko“. Tato náboženství se zrodila a usadila na půdě dějin. Ovšem i ona se dosud udržují v radikální opozici vůči dějinám. Polohistorické náboženství zavádí kvalitativní východisko v čase (narození Krista, Mohamedův útěk), ale jeho nezvratný čas - ustavující určitou faktickou akumulaci, která v Islámu bude moci nabýt podobu dobývání a v reformačním křesťanství podobu narůstání kapitálu - je v náboženském myšlení ve skutečnosti převrácen a stává se odpočítáváním: očekáváním - v ubývajícím čase - přístupu k jinému, skutečnému světu, čekáním na Poslední soud. Věčnost vystoupila z cyklického času. Představuje jeho zásvětí. Je živlem, který zlehčuje nezvratnost času, překonává dějiny v dějinách samých tím, že se jakožto čistý bod, do něž se cyklický čas navrátil a v němž se zrušil, staví na druhou stranu nezvratného času. Ještě Bossuet řekne: „A prostřednictvím uplyvajících času vstupujeme do věčnosti, který neuplývá.“

137.

Středověk, tento nedovršený mytický svět, jehož dokonalost ležela mimo něj, je momentem, kdy dějiny reálně rozleptají cyklický čas, který dosud ovládá hlavní část výroby. Všem se individuálně přiznává jistá nezvratná časovost v posloupnosti údobí života a v podobě života chápaného jako cesta, jako nenávratný přechod do světa, jehož smysl je jinde: poutník je člověk, který vystupuje z cyklického času, aby se fakticky stal oním cestovatelem, jímž je symbolicky každý. Osobní historický život stále nachází své završení ve sféře moci, v účasti na bojích vedených mocí a na bojích o její získání; nezvratný čas moci se však nyní pod povrchem obecné sjednocenosti orientovaného času křesťanské éry donekonečna dělí ve světě ozbrojené důvěry, v němž se hra pánů točí kolem povinné věrnosti a jejího zpochybnění. Tato feudální společnost, zrozená ze setkání „organizační struktury dobovačné armády, jak se rozvinula během dobovačných válek“, a „výrobních sil nalezených v dobytých zemích“ (Německá ideologie) - a to organizace těchto výrobních sil je třeba započítat i jejich náboženskou řeč -, rozdělila ovládání společnosti mezi církev a státní moc, jež se zase sama dělí do složitých vztahů mezi lenními pány a vazaly na teritoriálních lenních panstvích a v městských společenstvích. V této rozličnosti možného historického života se nezvratný čas, který se nevědomě zmocňoval společnosti v její hlubinné struktuře, čas prožívaný buržoazií při produkci zboží, při zakládání a expanzi měst a při obchodnickém objevování Země - tedy při praktickém experimentování, které jednou provždy ničí veškeré mytické uspořádání kosmu -, pomalu odhalil jako dosud neznámá práce dané doby, jakmile velký oficiální historický záměr tohoto světa selhal spolu s křížovými výpravami.

138.

Nezvrtný čas, který na sklonku středověku zaplavuje společnost, je vědomím, vázaným na starý řád, zakoušen coby posedlost smrtí. Jde o melancholii vztahující se rozpad jednoho světa, posledního světa, v němž bezpečí mýtu dosud vyvažovalo dějiny, a z pohledu této melancholie se každá pozemská věc ubírá pouze ke své zkáze. Velké evropské rolnické revolty jsou rovněž pokusem o odpověď dějinám, jež rolníky násilně vytrhly z patriarchálního spánku, který jim zaručoval feudální dohled. Jde o chiliastickou utopii pozemského uskutečnění ráje, v níž se do popředí navrácí to, co stálo u počátku semi-historického náboženství, když křesťanské komunity, stejně jako židovský mesianismus, z něhož pocházely, očekávaly jako odpověď na zmatky a neštěstí své doby blížící se uskutečnění království Božího a vnášely do starověké společnosti faktor nepokoje a subverse. Když křesťanství dospělo k tomu, že se podílelo na moci v říši, v pravou chvíli popřelo vše, co z této naděje přetrvávalo, jako prostou pověru: to je smysl augustinovského tvrzení, archetypu všech těch satisfecit moderní ideologie, podle něhož ustavená církev již dlouho představovala ono království, o němž byla řeč. Sociální revolta chiliastického rolnictva se přirozeně nejprve definuje jako snaha o zničení církve. Chiliastické hnutí se však rozvíjí v historickém světě, a ne na půdě mýtu. Není tomu tak, že moderní revoluční naděje, jak chce ukázat Norman Cohn v knize *Honba za milénium*, jsou jistými iracionálními následky chiliastického náboženského zanícení. Právě naopak, samo chiliastické hnutí, tedy revoluční třídní boj, který poprvé mluví řečí náboženství, je již moderní revoluční tendencí, které dosud chybí vědomí toho, že není než historická. Chiliasté museli prohrát, protože nedokázali rozpoznat revoluci jakožto svůj vlastní úkon. Fakt, že čekají na nějaké vnější znamení Božího rozhodnutí, které jim přikáže jednat, je myšlenkovým vyjádřením praxe spočívající v tom, že vzbouření venkované následovali vůdce, kteří nepocházeli z jejich řad. Rolnická třída nemohla dospět k patřičnému uvědomění, pokud jde o fungování společnosti a o způsob vedení vlastního boje: protože se jí nedostávalo těchto podmínek jednoty v činnosti i ve vědomí, vyjadřovala svůj projekt a vedla své války v souladu s obraznou představou pozemského ráje.

139.

Nový způsob vlastnění historického života, totiž renesance, nacházející svou minulost i ospravedlnění ve starověku, v sobě nese radostný rozchod s věčností. Její nezvrtný čas je časem nekonečné akumulace poznatků a historické vědomí, vzešlé ze zkušenosti demokratických společenství a sil, jež je ničící, se spolu s Machiavellim znovu pustí do uvažování o desakralizované moci a v souvislosti se státem začne říkat nevyřknutelné. V kypícím životě italských městských států, při okázalých slavnostech poznává život sám sebe jakožto slast z pomíjení času. Tato slast z prchavosti však sama měla být prchavá. Píseň Lorenza de Medici, kterou Burckhardt považuje za výraz „samotného ducha renesance“, je chválou, kterou tento křehký svátek dějin proslovil o sobě samém: „Jak krásná je mladost - jež tak rychle mívá“.

140.

Proces soustavné monopolizace historického života ze strany absolutně monarchického státu, tedy přechodná forma směřující k úplné dominanci buržoazní třídy, vyjevuje, čím je ve své podstatě nový nezvrtný čas buržoazie. Buržoazie je spjata s časem práce, jenž se poprvé oprostil od času cyklického. Práce se s nástupem buržoazie stala prací měnící historické podmínky. Buržoazie je první vládnoucí třída, pro níž je práce hodnotou. A táž buržoazie, která ruší jakékoli výsady a neuznává žádnou hodnotu, jež neplyne z vykořisťování na základě práce, s prací oprávněně ztotožnila svoji vlastní hodnotu jakožto vládnoucí třídy a z pokroku práce činí svůj vlastní pokrok. Třída, která akumuluje zboží a kapitál, soustavně pozměňuje přirozenost tím, že pozměňuje práci

samu a uvolňuje její produktivitu. Všechn společenský život se již soustředil do zdobné chudoby Dvora, do příkras chladné státní administrace, kulminující v „královské profesi“, a všechna svěbytná historická svoboda musela odsouhlasit vlastní ztrátu. Svoboda nezvratné časové hry feudálních vládců se spálila při jejich posledních prohraných bitvách ve válkách s Frondou nebo při skotském povstání na podporu Charlese (???). Základna světa se změnila.

141.

Vítězství buržoazie je vítězství hluboce historického času, neboť jde o čas ekonomické produkce, která natrvalo a skrz naskrz proměňuje celou společnost. Dokud hlavní prací zůstává zemědělská výroba, cyklický čas, který je stále přítomný v základu společnosti, vyživuje spojené a pohyb brzdící síly tradice. Nezvratný čas buržoazní ekonomie však vymyčuje tyto přežitky, a to na celém světě. Dějiny, jež se doposud jevily jako jediný pohyb jednotlivců z vládnoucí třídy, a byly tedy písemně zaznamenávány jako dějiny událostí, se nyní chápou jako pohyb obecný, přičemž jednotlivci jsou v tomto nemilosrdném procesu obětováni. Dějiny, odhalující svůj základ v politické ekonomii, nyní vědí o existenci toho, co v nich bylo dříve nevědomé, ale co přesto dosud zůstává nevědomím, které tyto dějiny nemůžou vynést na světlo. Tržní ekonomie demokratizovala pouze tuto slepou prehistorii, určitou novou fatalitu, již nikdo neovládá.

142.

Dějiny, jež jsou přítomny v hloubi celé společnosti, mají tendenci se na jejím povrchu ztrácet. Vítězství nezvratného času je také proměna tohoto času na čas věcí, neboť zbraň, s jejíž pomocí se jeho vítězství dosáhlo, byla právě sériová výroba předmětů podle zákonů zboží. Hlavní produkt, který se v ekonomickém vývoji posunul od luxusní nedostupnosti k běžné konzumaci, jsou tedy dějiny, ovšem pouze jakožto dějiny abstraktního pohybu věcí, jež dominuje veškerému kvalitativnímu užití života. Zatímco předchozí cyklický čas nesl stále se rozšiřující část historického času, prožívaného jednotlivci i skupinami, nadvláda nezvratného času produkce bude mít tendenci tento žitý čas sociálně vymazávat.

143.

Buržoazie takto společnosti dala poznat a vnutila nezvratný historický čas, ale odepírá jí jeho užití. „Kdysi existovaly dějiny, ale nyní už nejsou,“ protože třída vlastníků ekonomie, která se nemůže rozejít s ekonomickými dějinami, musí rovněž coby bezprostřední hrozbu vytěšňovat jakékoli jiné nezvratné využití času. Vládnoucí třída, tvořená specialisty na vlastnění věcí, kteří jsou sami z téhož důvodu těmito věcmi vlastnění, musí spojovat svůj osud s udržováním těchto zvěčněných dějin, s trvalostí určité nové nehybnosti v dějinách. Pracovník, tvořící základnu společnosti, poprvé není dějinám materiálně cizí, neboť společnost se nyní nezvratně pohybuje díky své základně. V požadavku na prožívání historického času, jež tvoří, nalézá proletariát jednoduché nezapomenutelné jádro svého revolučního projektu, a každý z doposud zhasených pokusů o uskutečnění tohoto projektu vyznačuje možné východisko pro nový historický život.

144.

Nezvratný čas buržoazie, která se chopila moci, se nejprve prezentoval pod vlastním jménem, jako absolutní počátek, jako republikánský rok I. Revoluční ideologií všeobecné svobody, která rozprášila poslední zbytky mytického hodnotového uspořádání a všechnu tradiční reglementaci společnosti, však již prosvítala skutečná vůle, kterou přioděla do římského hávu: zobecněná volnost obchodu. Společnost založená na zboží, jež tehdy zjišťovala, že musí obnovit onu pasivitu, již musela hluboce otřást, aby mohla ustavit vlastní bezvýhradnou nadvládu, „nalézá v křesťanství a jeho kultu abstraktního člověka... nejvhodnější náboženský doplněk“ (Kapitál). Buržoazie tedy uzavřela s tímto náboženstvím kompromis, který se projevuje i v prezentování času: vzdala se vlastního kalendáře a její nezvratný čas se vrací, aby našel svou formu v křesťanské éře, v jejíž posloupnosti pokračuje.

145.

Nezvratný čas se s rozvojem kapitalismu celosvětově sjednotil. Univerzální dějiny se stávají skutečností, neboť odvíjení tohoto času v sobě obsáhlo celý svět. Tyto dějiny, které jsou současně všude stejné, jsou však pořád ještě jen nitrohistorickým odmítnutím dějin. To, co se na celé planetě projevuje jako jeden a týž den, je čas ekonomické produkce, rozdělený na rovnocenné abstraktní zlomky. Sjednocený nezvratný čas je čas světového trhu a následkem toho i světového spektaklu.

146.

Nezvratný čas produkce je především mírou různých druhů zboží. Čas, který se na celém zemském povrchu oficiálně potvrzuje jako obecný čas společnosti, nevyznačuje nic než specializované zájmy, jež ho vytvářejí, a je tedy pouhým jednotlivým časem.

VI. Spektakulární čas

147.

Čas produkce, čas-zboží, je nekonečná akumulace ekvivalentních intervalů. Je to abstrakce nezvratného času a všechny jeho segmenty musejí na chronometru vykazovat jen svou kvantitativní rovnost. Tento čas je v celé své faktické skutečnosti tím, co je ve své povaze směnitelné. Právě pod touto sociální nadvládou času-zboží „je čas všechno a člověk nic; člověk je nanejvýš kostra času“ (Bída filosofie). Jde o znehodnocený čas, o naprosté převrácení času jakožto „pole lidského vývoje“.

148.

Obecný čas lidského ne-vývoje existuje také v komplementární podobě konzumovatelného času, který se z této specifické produkce vrací do každodenního života společnosti jako pseudo-cyklický čas.

149.

Pseudo-cyklický čas je ve skutečnosti jen konzumovatelný převlek zbožního času produkce. Obsahuje jeho základní rysy, tedy homogenní zaměnitelné jednotky a potlačení kvalitativní dimenze. Poněvadž je však vedlejší produktem tohoto času, určeného k opožďování konkrétního každodenního života - a k udržování této zakrnělosti -, musí být obtížen pseudo-valorizacemi a vystávat v posloupnosti falešně individualizovaných momentů.

150.

Pseudo-cyklický čas je čas konzumace moderního ekonomického přežívání, je to rozšířené přežití, v němž každodenní prožitek zůstává zbaven rozhodování a není již podřízen přírodnímu řádu, nýbrž pseudo-přírodě, jež se vyvinula v odcizené práci. Tento čas tedy zcela přirozeně znovu nachází starý cyklický rytmus, který určoval přežívání před-industriálních společností. Pseudo-cyklický čas se současně opírá o přírodní stopy cyklického času a skládá z nich nové homologické kombinace: den a noc, práce a odpočinek každý týden, navracející se období dovolené.

151.

Pseudo-cyklický čas je čas, který byl transformován průmyslem. Čas, který má základnu v produkci zboží, sám představuje konzumovatelné zboží, shrnující vše, co se předtím, ve fázi rozpadu staré jednotné společnosti, rozlišilo na soukromý, ekonomický, politický život. Se vším konzumovatelným časem moderní společnosti se zachází jako se surovinou nových, rozrůzněných produktů, které se na trhu prosazují coby sociálně organizované způsoby využití času. „Výrobek, který již existuje ve formě, jež jej činí schopným konzumace, se nicméně může sám stát surovinou jiného výrobku“ (Kapitál).

152.

Koncentrovaný kapitalismus se ve svém nejpokročilejším sektoru orientuje na prodej časových úseků s „plným příslušenstvím“, přičemž každý z nich vytváří jedno sjednocené zboží, do něhož se včlenil jistý počet jiných druhů zboží. Takto se v expandující ekonomii „služeb“ a volného času může objevit formulace, která praví, že v ceně je „zahrnuto vše“, ať už jde o spektakulární způsob bydlení, o kolektivní prázdninové pseudo-cestování, o předplatné na kulturní konzumaci nebo o prodej společenskosti samé v podobě „vzrušujících konverzací“ nebo „setkání s osobnostmi“. Tento druh spektakulárního zboží, který se očividně může dostávat do oběhu jen vzhledem k narůstající chudosti odpovídajících skutečností, figuruje neméně očividně mezi klíčovými artikly modernizace prodeje, neboť jej lze platit na úvěr.

153.

Konzumovatelný pseudo-cyklický čas je čas spektakulární, a to současně v omezeném smyslu jako čas konzumace obrazů i v celém svém rozsahu jako obraz konzumace času. Čas konzumace obrazů, představující médium pro všechno zboží, je neoddělitelně také polem, na němž se plně uplatňují nástroje spektaklu, i cílem, který tyto nástroje globálně prezentují jako místo a ústřední figuru všech specifických druhů konzumace: víme, že ušetřený čas, o jehož rozšíření moderní společnost setrvale usiluje - ať jde o rychlost dopravy nebo o instantní polévky -, se v populaci Spojených států pozitivně projevuje ve faktu, že pouhé sledování televize u ní zabírá průměrně tři až šest hodin denně. Sociální obraz konzumace času zase ovládají výhradně momenty volného času a dovolené, momenty reprezentované na dálku, jež jsou - stejně jako všechno spektakulární zboží - předmětem touhy čistě na základě postulátu. Toto zboží je tu explicitně dáno jako moment reálného života, na jehož cyklický návrat je třeba čekat. V samotných těchto momentech, připisovaných životu, se však vystavuje na odív a vybízí k reprodukci opět spektakl, jenž tím dosahuje intenzivnějšího stupně. Co bylo zpodobováno jako reálný život, se odhaluje prostě jako život reálněji spektakulární.

154.

Tato doba, jež sama sobě ukazuje svůj čas v zásadě jako překotný návrat nejrůznějších svátků a slavností, je rovněž epochou bez svátku. To, co bylo v cyklickém čase momentem účasti společenství na přepychové spotřebě života, je nemožné ve společnosti bez společenství a bez přepychu. Když vulgarizované pseudo-svátky této společnosti, parodie dialogu a daru, vybízejí k nadbytečnému ekonomickému plýtvání, způsobují tím jen zklamání, neustále kompenzované příslibem nového zklamání. Čas moderního přežívání se musí v rámci spektaklu vychloubat tím povýšeněji, čím menší je jeho užitná hodnota. Skutečnost času byla nahrazena reklamou na čas.

155.

Zatímco konzumace cyklického času ve starých společnostech byla ve shodě s jejich skutečnou prací, pseudo-cyklická konzumace rozvinuté ekonomie se ocitá v rozporu s abstraktním nezvratným časem její produkce. Cyklický čas býval reálně prožívaný čas nehybné iluze, kdežto spektakulární čas je iluzorně prožívaný čas proměňující se reality.

156.

To, co je v procesu produkce věcí stále nové, se neobjevuje v konzumaci, jež zůstává rozšířeným návratem téhož. Protože mrtvá práce nadále ovládá práci živou, přítomnost je ve spektakulárním čase ovládána minulostí.

157.

Jinou stránkou deficiencie historického života je, že individuální život dosud nemá dějiny. Pseudo-události, kupíci se ve spektakulární dramatizaci, nebyly prožity těmi, kdo jsou o nich informováni, a navíc se při každém úderu srdce spektakulárního stroje ztrácejí v inflaci svého překotného nahrazování. A to, co bylo reálně prožíváno, nemá na druhou stranu žádný vztah k oficiálnímu nezvratnému času společnosti a stojí v přímém protikladu k pseudo-cyklickému rytmu konzumovatelného vedlejšího produktu tohoto času. Toto individuální prožívání odděleného každodenního života zůstává bez řeči, bez pojmu, bez kritického přístupu k vlastní minulosti, jež není nikde zaznamenána. Toto prožívání se nesděluje. Je nepochopeno a zapomenuto ve prospěch falešné spektakulární paměti ne-zapamatováníhodného.

158.

Spektákl jakožto současná společenská organizace paralýzy dějin a paměti, jakožto rezignace na dějiny, které se budují se na základech historického času, je falešné časové vědomí.

159.

Předběžnou podmínkou toho, aby pracovníci dosáhli statutu „svobodných“ výrobců a konzumentů zbožího času, bylo násilné vyvlastnění jejich času. Spektakulární návrat času začal být možný jen na základě tohoto prvotního zbavení vlastnictví, jemuž byl výrobce podroben.

160.

Neredukovatelná biologická část, jež v práci zůstává přítomna jednak v podobě závislosti na přirozeném cyklu bdění a spánku a jednak v nepopiratelnosti individuálního nezvratného času, projevujícího se opotřebováváním života, je z hlediska moderní produkce prostě vedlejší, a právě jakožto vedlejší jsou tyto prvky opomíjeny v oficiálních proklamacích pokroku produkce i v konzumovatelných trofejích, jež jsou přístupným vyjádřením tohoto nepřestajného vítězství. Spektákové vědomí, znehybnělé ve falzifikovaném středu, kolem něhož se pohybuje jeho svět, již svůj život nechápe jako přechod k uskutečnění a smrti. Kdo ve svém životě rezignoval na intenzivní výdaj, nemůže si již přiznat svou smrt. Reklama na životní pojištění našeptává pouze to, že takový jedinec se proviní, když zemře, aniž předtím zajistí regulaci systému po této ekonomické ztrátě, a reklama na american way of death zdůrazňuje svou schopnost uchovat při tomto setkání největší část zdánlivosti života. Na všech ostatních frontách reklamního bombardování je výslovně zakázáno stárnout. Jako by šlo o to, aby se u každého jedince šetřilo „kapitálem-mládím“, který - jakkoli byl využit jen chabě - nemůže ovšem usilovat o nabytí trvalé a kumulativní skutečnosti kapitálu finančního. Tato sociální nepřítomnost smrti je totožná se sociální nepřítomností života.

161.

Čas je nutné odcizení, jak ukazoval Hegel; je to prostředí, v němž se subjekt uskutečňuje tak, že sám sebe ztrácí, v němž se stává jiným, aby se stal pravdou sebe sama. Jeho opakem je však právě ono dominantní odcizení, jemuž podléhá ten, kdo produkuje cizí přítomnost. Společnost, oddělující v tomto prostorovém odcizení subjekt od činnosti, kterou mu odnímá, a to u samého kořene, odděluje tento subjekt především od jeho vlastního času. Překonatelné společenské odcizení je právě to, které znemožnilo a znehybnilo možnosti a rizika živoucího odcizení v čase.

162.

Velký styl epochy, skrývající se pod zjevnými/zdánlivými módami, které se ruší a znovuustavují na malicherném povrchu kontemplovaného pseudo-cyklického času, lze vždy najít v tom, co se řídí očividnou i skrytou nutností revoluce.

163.

Přírodní základ času, smyslová danost časového plynutí se stává lidskou a sociální tím, že existuje pro člověka. To, co dosud zlidšťovalo, ale také odlidšťovalo čas jakožto čas cyklický i jakožto oddělený nezvratný čas ekonomické produkce, byl omezený stav lidské praxe, totiž práce v různých stadiích. Revoluční projekt beztřídní společnosti a zobecnělého historického života je projektem oslabování sociální míry času ve prospěch hravého modelu nezvratného času jednotlivců a skupin, modelu, v němž jsou současně přítomny sdružené nezávislé časy. Je to program absolutního uskutečnění komunismu rušícího „vše, co existuje nezávisle na jednotlivcích“, ve sféře času.

164.

Svět již sní sen o určitém čase, a nyní si musí tento sen uvědomit, aby jej mohl skutečně prožít.

VII. Úprava teritoria

„Kdo se zmocní města uvyklého svobodnému životu a nevyvrátí je, může čekat, že ono zničí jeho. Znovu a znovu se občané bouří ve jméno svobody a starého řádu. Ani dlouhá léta, ani prokázaná dobrodini nevyhladí vzpomínku na ně. Dělej co dělej, nevneseš-li rozkol do jejich řad nebo nezničíš-li je, nezapomenou na svobodu a staré poměry a při každé příležitosti o ně znovu usilují.“

Machiavelli, Vladař

165.

Kapitalistická produkce sjednotila prostor, který již není omezen vnějšími společnostmi. Toto sjednocování je současně extenzivní i intenzivní proces banalizace. Stejně tak jako měla akumulace zboží, sériově produkovaného pro abstraktní prostor trhu, prolomit všechny regionální a právní bariéry i všechna středověká cechovní omezení, udržující kvalitu řemeslné výroby, musela také zrušit autonomii a kvalitu míst. Tato schopnost homogenizace představuje ono těžké dělostřelectvo, které rozbořilo všechny Čínské zdi.

166.

Volný prostor zboží se nyní v každém okamžiku pozměňuje a rekonstruuje, ovšem jen proto, aby byl stále více totožný sám se sebou a aby se co nejvíce přiblížil nehybné jednotvárnosti.

167.

Tato společnost, která ruší zeměpisnou vzdálenost, stále nabývá na vzdálenosti vnitřní jakožto spektakulární oddělenosti.

168.

Turismus, tedy lidský oběh chápaný jakožto konzumace, jenž je vedlejším produktem oběhu zboží, se v zásadě redukuje na svobodnou možnost jet se podívat na to, co se stalo banálním. Ekonomická úprava navštěvování různých míst je již sama o sobě zárukou jejich ekvivalence. Táž modernizace, která v cestování zrušila čas, v němž zrušila také skutečnost prostoru.

169.

Společnost, modelující celé své okolí, si vybuodovala speciální techniku, aby opracovávala i konkrétní bázi, na níž stojí celý souhrn úkolů, v nichž toto modelování spočívá: samotné svoje teritorium. Urbanismus není nic jiného než toto uchvácení přírodního i lidského prostředí ze strany kapitalismu, který se logicky rozvíjí do absolutní dominance a tím pádem nyní může a musí předělat celý prostor a učinit z něho vlastní dekoraci.

170.

Kapitalistickou nutnost, jež se v urbanismu uspokojuje jakožto viditelné zmrazení života, lze vyjádřit - s použitím hegelovských pojmů - jako absolutní převládnutí „poklidné koexistence prostoru“ nad „neklidným děním v posloupnosti času“.

171.

Jestliže všechny technické síly kapitalistické ekonomie je nutno chápat jako něco, co uskutečňuje různé podoby oddělenosti, v případě urbanismu máme co do činění se zařizováním jejich obecné základny, s upravováním půdy příznivé k jejich rozvíjení: se samotnou technikou oddělenosti.

172.

Urbanismus je moderní završení nepřetržitého úkolu, který ochraňuje třídní moc: tímto úkolem je udržení atomizace pracovníků, kteří byli nebezpečně shromážděni městskými podmínkami produkce. Soustavný boj, který bylo nutno vést proti všem aspektům této možnosti setkání, nalézá v urbanismu své privilegované pole. Úsilí každé zavedené moci - počínaje zkušenostmi Francouzské revoluce - o rozšíření prostředků k udržení pořádku na ulicích nakonec vrcholí ve zrušení ulice jako takové. „S nástupem masových komunikačních prostředků, schopných působit na velké vzdálenosti, se izolování populace ukázalo jako mnohem účinnější způsob kontroly,“ konstatuje Lewis Mumford v knize *Město v dějinách*, když popisuje „svět, který se nadále ubírá jednosměrnou cestou“. Obecný proces izolace, jenž je vlastní skutečností urbanismu, však musí také zahrnovat kontrolovanou reintegraci pracovníků v souladu s plánovatelnými nutnostmi produkce a konzumace. Začleňování do systému se musí znovu zmocnit izolovaných pracovníků jakožto jednotlivců izolovaných společně: továrny i kulturní domy, prázdninové kolonie i městská sídliště jsou speciálně uspořádány za účely oné pseudo-kolektivity, která doprovází i jednotlivce izolovaného v rodinné jednotce: zobecněné využití přijímačů spektakulárního sdělení způsobuje, že její izolovanost je náhle znovu zalidněna dominantními obrazy, které pouze díky této izolovanosti nabývají své plné působnosti

173.

Nová architektura, jež byla v každém předchozím období vyhrazena pro uspokojování vládnoucích tříd, je nyní poprvé přímo určena chudým. Formální bídnota a gigantická šíře této nové zkušenosti se způsobem bydlení společně pramení z jejího masového charakteru, implikovaném současně v jejím určení i v moderních podmínkách výstavby. V samotném středu těchto moderních podmínek výstavby je zjevně autoritativní rozhodnutí, abstraktně upravující každé teritorium na teritorium abstrakce. Všude, kde začíná industrializace zemí, jež byly v tomto ohledu zaostalé, se objevuje táž architektura jakožto adekvátní půda nového druhu sociální existence, kterou je zde třeba zavést. Práh, který je překročen v nárůstu materiální moci společnosti, a také zpoždění vědomého ovládnutí této moci, se v urbanismus oddalují stejně výrazně jako u otázek jaderného zbrojení nebo porodnosti, kde se již dosahuje možnosti manipulace s dědičností.

174.

Současnost je již okamžikem sebezničení městského prostředí. Rozšiřování měst do venkovských oblastí, pokrývaných „beztvarými masami městských pozůstatků“ (Lewis Mumford), se bezprostředně řídí imperativy konzumace. Diktatura automobilů, základních to produktů první fáze zbožního nadbytku, se vepsala do terénu, kterému dominují dálnice, přesouvající někdejší centra a vyžadující stále výraznější rozptýlenost. Momenty nedokončené reorganizace městské tkáně se zároveň dočasně polarizují okolo oněch „distribučních továren“, jimiž jsou obří supermarkety, vybudované na holé půdě a postavené na podstavci parkoviště, a tyto chrámy překotné konzumace se samy přesouvají v odstředivém pohybu, který je vytlačuje v té míře, v níž se stávají přetíženými druhotnými centry, neboť způsobily částečnou reorganizaci celé aglomerace. Technická organizace spotřeby je však pouze nejviditelnější rovinnou obecného rozpadu, který dovedl město k tomu, aby spotřebovalo samo sebe.

175.

Ekonomické dějiny, které se souhrnně rozvíjely kolem protikladu město-venkov, dospěly do stadia úspěšnosti, v němž se ruší současně oba tyto termíny. Od okamžiku, kdy město i venkov začínají mizet, současná paralýza celkového historického vývoje, sledující výhradně nezávislý pohyb ekonomie, nezpůsobuje překonání jejich rozštěpu, nýbrž jejich souběžné zhroucení. Vzájemné opotřebovávání města a venkova, výsledek ochabování historického vývoje, jímž by měla být překročena existující městská skutečnost, se vyjevuje v oné eklektické směsici jejich dekomponovaných prvků, jež pokrývá ty nejpokročilejší průmyslové zóny.

176.

Univerzální dějiny se zrodily ve městech a v okamžiku rozhodujícího vítězství města nad venkovem se staly prvořadými. Marx za jednu z největších revolučních zásluh buržoazie pokládá fakt, že buržoazie „podřídila venkov městu“, jehož ovzduší je osvobozující. Pokud jsou však dějiny města dějinami svobody, byly rovněž dějinami tyranie a státní správy, která má pod kontrolou venkov i město samo. Město mohlo dosud představovat pouze půdu pro boj za historickou svobodu, a nikoli za její vlastnění. Město je samo prostředím dějin, protože se v něm soustřeďuje sociální moc, umožňující historické záměry, a současně vědomí minulosti. Současná tendence k likvidaci města tedy pouze jiným způsobem vyjadřuje zpozdilost určitého podřízení ekonomie historickému vědomí, určitého sjednocení společnosti, znovu se zmocňující moci, která se od ní odloučila.

177.

„Venkov vykazuje právě opačný fakt, totiž izolaci a oddělenost“ (Německá ideologie). Urbanismus, který ničí města, znovu buduje jakýsi pseudo-venkov, v němž se ztrácejí jak přirozené vztahy někdejšího venkova, tak přímé a přímo zpochybňované sociální vztahy historického města. Jde o nové, umělé rolnictvo, které se znovu vytváří na základě podmínek bydlení a spektakulární kontroly v současném „upraveném teritoriu“: prostorová rozptýlenost a omezená mentalita, které rolnictvu vždy zabraňovaly pustit se do nezávislého jednání a afirmovat se jako tvořivá historická síla, se opět stávají hlavní charakteristikou výrobců - pohyb světa, který sami vyrábějí, zůstává zcela mimo jejich dosah, stejně jako tomu bylo v případě přírodního rytmu práce v agrární společnosti. Když se však toto rolnictvo, jež tvořilo неотředitelnou základnu „východního despotismu“ a jehož rozdrolení si samo vyžadovalo byrokratickou centralizaci, znovu objevuje jako produkt podmínek spočívajících v nárůstu moderní státní byrokracie, jeho apatie musela být nyní historicky vyrobena a udržována; přirozená nevědomost ustoupila organizovanému spektaklu omylu. „Nová města“ tohoto technologického pseudo-rolnictva jasně vpisují do terénu onu roztržku s historickým časem, na jejímž základě jsou postavena; jejich heslo může znít: „Tady se už nikdy nic nestane a nikdy se tu nic nestalo.“ Síly absence dějin začínají skládat vlastní výlučnou krajinu a mohou tak činit očividně proto, že dějiny, které je třeba osvobodit ve městech, v nich dosud osvobozeny nebyly.

178.

Dějiny, ohrožující tento soumravný svět, představují rovněž sílu, která může podřídít prostor žitému času. Proletářská revoluce je ona kritika lidské geografie, skrze níž jednotlivci i společenství musejí konstruovat místa a události, odpovídající nikoli již jen přisvojení jejich práce, ale i jejich celkové historie. V tomto pohyblivém prostoru hry a svobodně zvolených variací jejich pravidel lze znovu objevit autonomii místa, aniž se znovu zavede výlučná vázanost k zemi, a tím bude možné znovu nastolit skutečnost cestování a života chápaného jako cesta, jež má všechn smysl jen sama v sobě.

179.

Největší revoluční myšlenka týkající se urbanismu sama není urbanistická, technologická ani estetická. Je to rozhodnutí zcela přebudovat teritorium podle potřeb moci Dělnických rad, protistátní diktatury proletariátu a účinného dialogu. A chce-li být moc těchto Rad, jež může být účinná jen tak, že přemění souhrn existujících podmínek, uznána a sama sebe uznat ve svém světě, nemůže si stanovit žádný menší úkol.

VIII. Negace a konzumace v kultuře

180.

Kultura je obecná sféra poznání a reprezentací prožitku v historické, třídně rozdělené společnosti; to znamená, že představuje zobecňovací moc, která existuje samostatně, jakožto dělba intelektuální práce a jakožto intelektuální práce rozdělení. Kultura se odštěpila od jednoty společnosti založené na mýtu, „když moc sjednocení mizí z lidského života a protiklady ztrácejí svůj živý vztah a interakci a nabývají samostatnost...“ (Rozdíl mezi Fichtovým a Schellingovým systémem). Jak kultura získává svou nezávislost, zahajuje imperialistický proces obohacování, jenž je zároveň upadáním její nezávislosti. Dějiny, které vytvářejí relativní samostatnost kultury i ideologické iluze ohledně této samostatnosti, se projevují rovněž jako dějiny kultury. A celé dobovačné dějiny kultury lze chápat jako dějiny zjevování její nedostatečnosti, jako cestu k jejímu sebezrušení. Kultura je místo hledání ztracené jednoty. Při tomto hledání jednoty je kultura jakožto oddělená sféra nucena popřít sebe samu.

181.

Boj mezi tradicí a inovací, jenž je principem vnitřního vývoje kultury historických společností, může pokračovat jen skrze permanentní vítězství inovace. Nositelem inovace v kultuře není ovšem nic jiného než souhrnný historický pohyb, který nabývá vědomí své souhrnnosti, čímž tíhne k překonání vlastních kulturních předpokladů a směřuje ke zrušení veškeré oddělenosti.

182.

Rozmach poznatků společnosti, obsahující pochopení dějin jakožto samotného srdce kultury, nabývá ze sebe sama jeden nenávratný poznatek, jenž nachází své vyjádření ve zničení Boha. Tato „první podmínka jakékoli kritiky“ je však také první povinností kritiky nekonečné. Tam, kde se již nemůže udržet žádné pravidlo chování, každý výsledek kultury posouvá samotnou kulturu k vlastnímu rozpadu. Stejně jako filosofie v okamžiku, kdy nabyla své plné autonomie, se i každá jiná disciplína, jakmile začne být samostatná, musí rozpadnout, nejprve jakožto pretence na soudržné vysvětlení sociální totality a posléze dokonce i jako dílčí instrumentář, použitelný uvnitř vlastních hranic. Absence racionality, jež je oddělené kultuře vlastní, tvoří prvek, který ji odsuzuje ke zničení, neboť vítězství racionálna je v ní již přítomno jako požadavek.

183.

Kultura vzešla z dějin, které smazaly způsob života, jenž byl charakteristický pro starý svět, avšak jakožto oddělená sféra je dosud jen rozumovým chápáním a smyslovou komunikací, které v rámci parciálně historické společnosti samy zůstávají dílčí. Kultura je smysl příliš málo smysluplného světa.

184.

Konec dějin kultury se projevuje dvěma protikladnými aspekty: projektem překonání kultury v celkových dějinách a organizací jejího udržování jakožto mrtvého předmětu ve spektakulární kontemplaci. Jeden z těchto pohybů je osudově spjat se sociální kritikou a druhý s obranou třídní moci.

185.

Každá z obou stránek konce kultury existuje v jednotné podobě, a to jak ve všech aspektech poznatků, tak ve všech aspektech smyslových reprezentací - v tom, co bylo uměním v nejobecnějším slova smyslu. V prvním případě se proti sobě staví akumulace fragmentárních poznatků, které se stávají neužitečnými, protože přitakávání existujícím podmínkám se musí vposledku vzdát vlastních poznatků, a teorie oné praxe, která jako jediná uchovává pravdu všech těchto poznatků, neboť jako jediná disponuje tajemstvím jejich užití. Ve druhém případě se proti sobě staví kritické sebezničení někdejší společné řeči společnosti a její umělá rekonstrukce ve zbožném spektaklu, v iluzorní reprezentaci ne-prožívaného.

186.

Když společnost ztrácí shodu, jež byla vlastní společnosti založené na mýtu, musí přijít i o všechny referenční opory ve skutečně společné řeči, až do okamžiku, kdy může být rozštěpení nečinného společenství překonáno vzestupem ke skutečnému společenství historickému. Jakmile se z umění, jež bylo touto společnou řečí sociální nečinnosti, stane nezávislé umění v moderním slova smyslu, které vystoupí ze svého prvotního náboženského univerza a začne být individuální produkcí oddělených děl, poznává - jakožto specifický případ - onen pohyb, který ovládá dějiny celé oddělené kultury. Jeho nezávislá afirmace znamená počátek jeho rozpadu.

187.

V procesu dekompozice a formálního zrušení, jak se projevuje v každém moderním umění, je pozitivně vyjádřen fakt, že řeč komunikace se ztratila. Negativně tento proces vyjadřuje skutečnost, že nějakou společnou řeč je nutné znovu objevit - ne již v jednostranném závěru, který v případě umění historické společnosti přicházel vždy příliš pozdě, promlouvaje k jiným lidem o tom, co bylo prožito bez skutečného dialogu, a připouštěje tuto deficienci života, nýbrž v praxi, která v sobě slučuje přímou činnost i její řečové vyjádření. Jde o faktické přivlastnění dialogického sdílení a hry s časem, které byly reprezentovány básnickým či uměleckým dílem.

188.

Když umění, jež dospělo k nezávislosti, zobrazuje svůj svět ve třpytivých barvách, jeden moment života zestárnul a křiklavé barvy mu nemohou dodat mládí. Lze jej již jen vyvolávat ve vzpomínce. Velikost umění se začíná vyjevovat teprve s uvádáním života.

189.

Historický čas, zmocňující se umění, se nejprve vyjádřil v samotné umělecké sféře, a to počínaje barokem. Baroko je umění světa, který ztratil svůj střed: padl poslední mytický řád uznávaný ve středověku, řád kosmu i pozemské vlády - jednota Křesťanství a přelud Říše. Umění změny v sobě musí nést prchavý princip, který objevuje ve světě. Toto umění, jak říká Eugenio d'Ors, si zvolilo „život proti věčnosti“. Divadlo a slavnost, divadelní slavnost, jsou dominantní momenty barokní tvorby, v níž každé specifické umělecké vyjádření nabývá svého smyslu jedině s odkazem k dekoraci určitého konstruovaného místa, k určité konstrukci, která sama sobě musí sloužit jako jednotící střed, a tento střed je přechodem, jenž je coby jakási ohrožená rovnováha vepsán do dynamického nepořádku všeho. Občas přemrštěný význam, jehož pojem baroka nabyl v současných estetických diskusích, je projevem uvědomělého náhledu, že umělecký klasicismus již není možný: snahy o nastolení normativního klasicismu či neoklasicismu byly v posledních třech staletích jen nedlouho trvajících umělými konstrukcemi, které hovořily vnější řečí státu, řečí absolutistické monarchie nebo po římsku oděné revoluční buržoazie. Od romantismu ke kubismu se vposledku sledovalo obecné směřování baroka, a to v podobě stále více individualizovaného umění negace, jež se neustále obnovovalo až k završenému rozdrolení a negaci umělecké sféry. Zmizení historického umění, spjatého s vnitřní komunikací v rámci elity a nacházejícího svůj zpola nezávislý sociální základ v částečně hravých a bezstarostných podmínkách, dosud prožívaných posledními aristokraty, rovněž vyjadřuje fakt, že kapitalismus je první třídní moc, která o sobě přiznává, že je prostá jakékoli ontologické kvality, a její mocenské kořeny, spočívající v prostém řízení ekonomie, představují rovněž ztrátu veškerého lidského panství. Souhrn barokního umění, jehož jednotnost sama je pro uměleckou tvorbu již dávno ztracena, lze v jistém smyslu znovu nalézt v současné konzumaci umělecké minulosti jako celku. Historické poznání a uznání veškerého minulého umění, z něhož se zpětně utvořilo umění světové, je relativizuje do podoby globálního chaosu, který potom zase vytváří jakousi barokní konstrukci na vyšší úrovni, konstrukci, v níž se musí rozpustit i sama produkce barokního umění a všechna jeho oživení. Poprvé je možné poznat a společně přijímat umění všech civilizací a všech epoch. Nyní lze vytvořit jakési „vzpomínkové album“ dějin umění, které rovněž vyznačuje konec světa umění. V tomto období muzeí, když už nemůže existovat žádná umělecká komunikace, lze rovnou měrou přijímat všechny staré momenty umění. Žádný z nich již netrpí ztrátou svých specifických komunikačních podmínek, neboť v současné době se ztrácejí všechny komunikační podmínky obecně.

190.

Umění v době svého rozpadu, jakožto negativní proces, usilující o překonání umění v historické společnosti, kdy dějiny nejsou dosud prožívány, je současně uměním změny i čistým výrazem její nemožnosti. Čím je jeho požadavek okázalejší, tím více mu uniká jeho opravdové uskutečnění.

Toto umění je nevyhnutelně avantgardní, a zároveň neexistuje. Jeho předvoj je jeho zmizením.

191.

Dadaismus a surrealismus jsou dva proudy, které vyznačily konec moderního umění. Jsou to současníci - jakkoli si to uvědomují pouze relativně - posledního velkého útoku revolučního proletářského hnutí, přičemž porážka tohoto hnutí, kvůli níž zůstaly uzavřeny právě v té sféře umění, jejíž zastaralost předtím proklamovaly, je hlavním důvodem jejich zkosnatění.

Dadaismus a surrealismus jsou spolu historicky spjaty, ale zároveň stojí proti sobě. V této protikladnosti, která vytváří rovněž nejdůslednější a nejradikálnější aspekt přínosu každého

z těchto hnutí, vyvstává vnitřní nedostatečnost jejich kritiky, kterou obě rozvíjely pouze z jedné strany. Dadaismus chtěl zrušit umění, aniž je uskutečnil, a surrealismus chtěl uskutečnit umění,

aniž je zrušil. Kritická pozice, kterou později vypracovali situacionisté, ukázala, že zrušení a uskutečnění umění jsou neoddelitelné aspekty jednoho a téhož překonání umění.

192.

Spektakulární konzumace, zachovávající zmrazenou starou kulturu včetně ochočeného opakování jejích negativních projevů, se ve svém kulturním sektoru otevřeně stává tím, čím je implicitně ve své celkovosti: sdělováním nesdělitelného. Naprosté zničení řeči zde může být bez okolků uznáno jako pozitivní oficiální hodnota, protože je třeba stavět na odív smíření s dominantním stavem věcí, v němž se jakákoli komunikace radostně prohlašuje za nepřítomnou. Kritická pravda tohoto zničení, tedy skutečný život moderní poezie a umění, je samozřejmě zakryta, neboť spektakl, jehož funkcí je nastolovat zapomnění dějin v kultuře, aplikuje u pseudo-neotřelosti svých modernistických prostředků touž strategii, která jej v hloubi konstituuje jako celek. Takto se neo-literární škola, která prostě připouští, že kontemplanuje psaný text kvůli němu samému, může vydávat za něco nového. Kromě jednoduchého proklamování, že zničení komunikovatelnosti je samo o sobě dostatečně krásné, se ostatně nejmodernější tendence spektakulární kultury - jež je nejtěsněji spjata s represivní praxí obecného uspořádání společnosti - snaží za pomoci „kolektivních prací“ rekonstruovat komplexní neo-umělecké prostředí z dekomponovaných prvků; děje se tak zejména ve snahách o začlenění uměleckých trosek či esteticko-technických hybridů do urbanismu. Jedná se o výraz - na rovině spektakulární pseudo-kultury - onoho obecného projektu rozvinutého kapitalismu, který se snaží znovu zmocnit dílčího pracovníka jakožto „osoby dobře začleněné do skupiny“. Tuto tendenci popisují současní američtí sociologové (Riesman, Whyte aj.). Všude se setkáváme se stejným projektem určité restruktury bez společenství.

193.

Když se kultura jako celek stala zbožím, musí se také stát zbožní hvězdou spektakulární společnosti. Clark Kerr, jeden z nejpokročilejších ideologů této tendence, vypočítal, že složitý proces produkce, distribuce a konzumace poznatků již každoročně tvoří 29% národního produktu Spojených států, a předpovídá, že ve druhé polovině tohoto století bude kultura zastávat úlohu hybné síly v rozvoji ekonomie, tedy onu úlohu, která v první polovině století náležela automobilu a ve druhé polovině předcházejícího století železnicím.

194.

Souhrn poznatků, který se v současnosti rozvíjí jako myšlení spektaklu, musí ospravedlnit společnost bez ospravedlnění a povýšit se na obecnou vědu o falešném vědomí. Tato věda je bezvýhradně podmíněna faktem, že nemůže ani nechce brát v úvahu vlastní materiální základnu ve spektakulárním systému.

195.

Myšlení společenské organizace zjevnosti/zdánlivosti je samo zatemňováno zobecněnou vedlejší komunikací, kterou obhajuje. Neuvědomuje si, že u počátku všech věcí v jeho světě stojí konflikt. Specialisté na spektakulární moc, na absolutní moc uvnitř spektakulárního systému řeči bez odpovědi, jsou zcela zkorumpováni svou zkušeností pohrdání a úspěšnosti tohoto pohrdání; jejich opovržení je totiž zpětně potvrzeno poznáním onoho opovrženého člověka, jímž spektakulární divák (le spectateur) skutečně je.

196.

Úměrně tomu, jak samo zdokonalování spektakulárního systému nastoluje nové problémy, probíhá v jeho specializovaném myšlení nová dělba úkolů: moderní sociologie, zabývající se odděleností výhradně s pomocí pojmových a materiálních nástrojů oddělenosti, se na jedné straně pouští do spektakulární kritiky spektaklu; v různých disciplínách, v nichž nachází své kořeny strukturalismus, se na druhé straně z apologie spektaklu stává nemyslitelné myšlení, uznávané zapomenutí historické praxe. Jak falešná beznaděj ne-dialektické kritiky, tak falešný optimismus otevřeného propagování systému nicméně shodně představují podrobené formy myšlení.

197.

Přestože sociologie, která začala - nejprve ve Spojených státech - vést diskuse o existenčních podmínkách nastolených současným vývojem, mohla přinést celou řadu empirických dat, nikterak nerozpoznává pravdu svého vlastního předmětu, protože v něm neobjevuje onu kritiku, jež tvoří jeho imanentní součást. Upřímně reformistická tendence této sociologie se proto opírá jen o morálku, zdravý rozum, výzvy k umírněnosti, jež jsou ovšem zcela zbaveny souvislostí atd. Poněvadž tento způsob kritiky si není vědom negativity, nacházející se v samotném srdci jeho světa, neklade důraz na nic jiného než na popis jakéhosi negativního přebytku, který, jak se oné kritice zdá, politováníhodným způsobem zaplavuje povrch dotyčného světa jako nějaké iracionální parazitické bujení. Tato rozhořčená dobrá vůle, která dokonce i ve svém rozhořčení dospívá pouze k odsuzování vnějších důsledků systému, se pokládá za kritickou, zapomínajíc na bytostně apologetický charakter svých předpokladů i metody.

198.

Ti, kdo pranýřují absurditu či nebezpečí onoho plýtvání, k němuž společnost ekonomického nadbytku vybízí, si neuvědomují, k čemu toto plýtvání slouží. Ve jménu ekonomické racionality nevděčně odsuzují hodné iracionální strážce, bez nichž by se moc této ekonomické racionality rozpadla. Kupříkladu Boorstin, který v knize *Obraz* popisuje zbožní konzumaci amerického spektaklu, se nikdy nedostane k samotnému pojmu spektaklu, neboť se domnívá, že z této katastrofální přepjatosti může vynechat soukromý život, anebo pojem „pocitivého zboží“. Nechápe, že zboží samo zavedlo zákony, jejichž „pocitivá“ aplikace musí mít za výsledek odlišnou skutečnost soukromého života i jeho pozdější znovudobyť ze strany sociální konzumace obrazů.

199.

Boorstin popisuje excesy světa, jenž se nám odcizil, jakožto excesy cizí našemu světu. „Normální“ báze sociálního života, na niž implicitně odkazuje, když v termínech psychologického a morálního úsudku označuje povrchovou vládu obrazů za produkt „našich extravagantních pretencí“, však nemá žádnou skutečnost ani v jeho knize, ani v naší době. Protože skutečný lidský život, o němž Boorstin mluví, se podle něho nachází v minulosti, včetně minulosti náboženské rezignace, nemůže pochopit společnost obrazu v celé její hloubce. Pravdou této společnosti není nic jiného než její negace.

200.

Sociologie, domnívající se, že může od celku sociálního života izolovat samostatně fungující průmyslovou racionalitu, může dospět až k tomu, že od globálního industriálního pohybu oddělí techniky reprodukce a transmise. Boorstin takto za příčinu jím vykreslovaných výsledků pokládá nešťastné a víceméně nahodilé setkání příliš velkého technického aparátu sloužícího k rozšiřování obrazů a příliš velké přitažlivé síly, jíž na lidi naší doby působí pseudo-senzace. Spektákl by tedy byl zapříčiněn skutečností, že moderní člověk je příliš náruživý spektakulární divák. Boorstin nechápe, že bujení prefabrikovaných „pseudo-událostí“, které zamítá, plyne z prostého faktu, že lidé v rámci masové skutečnosti současného sociálního života sami žádné události neprožívají. Protože samotné dějiny pronásledují moderní společnost jako přízrak, setkáváme se na všech úrovních konzumace života s vykonstruovanými pseudo-dějiny, které mají uchovat ohroženou rovnováhu současného zmrazeného času.

201.

Afirmace definitivní stability krátkého období zmrazení historického času je nepopíratelnou, nevědomě i vědomě proklamovanou základnou současnou tendencí ke strukturalistickému systematizování. Hledisko, na něž se staví anti-historické myšlení strukturalismu, je hledisko věčné přítomnosti určitého systému, který nikdy nebyl stvořen a nikdy neskončí. Sen o diktatuře předem dané nevědomé struktury, vládnoucí nad veškerou sociální praxí, bylo možno nemístným způsobem vyvodit ze strukturních modelů, jak je vypracovala lingvistika a etnologie (nebo dokonce i analýza fungování kapitalismu), z modelů, které byly nesprávně pochopeny již ve svém kontextu docela prostě proto, že univerzitní myšlení středních kádří, které se rychle spokojí s kdečím, myšlení cele ponořené do okouzleného velebení existujícího systému, fádne redukuje veškerou skutečnost na systémovou existenci.

202.

Pro pochopení „strukturalistických“ kategorií je stejně jako u jakékoli historické společenské vědy třeba mít na zřeteli, že kategorie vyjadřují jisté formy existence a existenční podmínky. Právě tak jako neposuzujeme hodnotu člověka podle toho, jak se dívá sám na sebe, nemůžeme ani posuzovat - a obdivovat - tu či onu společnost tak, že řeč, jíž mluví o sobě samé, budeme pokládat za nevyvratně pravdivou. „Takováto období proměny nemůžeme hodnotit podle vědomí, které je vlastní onomu období; právě naopak, toto vědomí musíme vysvětlit s pomocí kontradikcí materiálního života...“ Struktura je dcera současné moci. Strukturalismus je myšlení garantované státem, které o současných podmínkách spektakulární „komunikace“ uvažuje jako o něčem absolutním. Strukturalistický způsob zkoumání toho, jak sám o sobě funguje kód různých sdělení, je pouhým produktem a uznáním společnosti, v níž komunikace existuje v podobě jakési kaskády hierarchických signálů. Strukturalismus tedy neslouží k dokázání transhistorické platnosti společnosti spektaklu, nýbrž naopak společnost spektaklu, prosazující se jako masová skutečnost, slouží k doložení chladného snu strukturalismu.

203.

Kritický pojem spektáklu lze bezpochyby také z vulgarizovat na nějakou bezduchou formulaci sociologicko-politické rétoriky, aby se jím všechno abstraktně vysvětlilo a zamítlo, a takto může posloužit k obraně spektakulárního systému. Je totiž zřejmé, že žádná myšlenka nemůže směřovat mimo existující spektakl, ale pouze mimo existující představy o spektáklu. Ke skutečnému zničení společnosti spektáklu jsou zapotřebí lidé, kteří aktivně uplatní určitou praktickou sílu. Kritická teorie spektáklu je pravdivá jen tehdy, když se sjednotí s praktickým proudem negace ve společnosti, a tato negace, obnovení revolučního třídního boje, si začne být sama sebe vědoma právě díky rozvíjení kritiky spektáklu, jež je teorií jeho reálných podmínek, teorií praktických podmínek současného útlaku, a tím zase odhaluje tajemství všeho, čím se tento útlak může stát. Tato teorie nečeká od dělnické třídy žádné zázraky. Nové formulování a uskutečnění proletářských požadavků vidí jako dlouhodobý úkol. Máme-li uměle rozlišovat mezi teoretickým a praktickým bojem - neboť na takto definované bázi není samo utváření a sdělování takovéto teorie myslitelné bez určité důsledné praxe - je jisté, že nejasný a svízelný postup kritické teorie bude muset osudově spojeno s praktickým hnutím, působícím v celospolečenském měřítku.

204.

Kritická teorie se musí sdělovat ve své vlastní řeči. Jde o řeč kontradikce, jež musí být dialektická ve své formě stejně jako ve svém obsahu. Tato řeč je kritikou totality i historickou kritikou. Není to žádný „nulový stupeň rukopisu“, nýbrž jeho převrácení. Není to negace stylu, nýbrž styl negace.

205.

Z hlediska pravidel dominantní řeči a podle vkusu, k němuž tato pravidla vedou, je výklad dialektické teorie, pokud jde o samotný jeho styl, něco skandálního a ohavného, protože do pozitivního používání existujících pojmů současně zahrnuje i pochopení jejich znovunalezené tekutosti a nutnosti jejich zničení.

206.

Tento styl, který obsahuje svou vlastní kritiku, musí vyjadřovat nadvládu současné kritiky nad celou její minulostí. Ve způsob výkladu dialektické teorie se tímto stylem projevuje negativní duch, jenž se v ní skrývá. „Pravda není jako výrobek, v němž už nenacházíme stopu po nástroji“ (Hegel). Toto teoretické vědomí pohybu, v němž musí být přítomna sama stopa tohoto pohybu, se projevuje převrácením zavedených vztahů mezi pojmy a vychylováním (détournement) všech výdobytků předchozí kritiky. Převrácení genitivu, jež bylo pokládáno za základ Hegelova epigramatického stylu, je výrazem historických revolucí, vkládajícím se do formy myšlení. Mladý Marx, který - v návaznosti na systematické využití tohoto postupu, se nímž se setkáme u Feuerbacha - vynášel nahrazení subjektu predikátem, dospěl k nejdůslednějšímu používání tohoto vzbuřeneckého stylu, který z filosofie bídy vyvozuje bídu filosofie. Vychylování vede zpět k subversi minulých kritických závěrů, které se ustálily do úctyhodných pravd, tj. které byly přeměněny ve lži. Záměrně je používal již Kierkegaard a sám k němu připojil jeho zviditelnění: „dohledat“ (Filosofické droby). Toto použití vychylování, k němuž se Kierkegaard v dotyčné knize takto přiznává, je určeno povinností zaujmout odstup vůči tomu, co bylo falzifikováno do podoby oficiální pravdy: „dohledat“.

207.

Ideje se vylepšují. Smysl slov se na nich podílí. Plagiát je nevyhnutelný. Pokrok jej vyžaduje. Zaměří se na větu nějakého autora, použije jeho výrazivo, vymaže nepravdivou myšlenku a nahradí ji myšlenkou správnou.

208.

Vychylování je opak citace a teoretické autority, jež je vždy falzifikována už jen proto, že se stala citací; je to fragment vytržený z kontextu, ze svého začlenění a nakonec i ze své doby jakožto globální reference, a je také odloučen od oné specifické, přesně rozpoznané nebo pomýlené volby, kterou onen citát uvnitř této reference představoval. Vychylování je tekutá řeč anti-ideologie. Objevuje se v komunikaci, která ví, že nemůže usilovat o to, aby v sobě samé disponovala jakoukoli definitivní zárukou. Jde o řeč, jež se co nejdůsledněji snaží, aby ji nemohl potvrdit žádný starý a nad-kritický odkaz. Její vlastní soudržnost, sama o sobě a spolu s fakty, které lze uvést v praxi, může naopak potvrdit starý zárodek pravdy, jež obnovuje. Vychylování nepostavilo svou věc na ničem, co by bylo vnější jeho vlastní pravdě jakožto současné kritiky.

209.

To, co se v teoretické formulaci otevřeně prezentuje jako vychýlené, popírá veškerou trvalou samostatnost sféry této vyjadřované teorie a skrze toto násilí do ní zavádí jednání, které rozrušuje a smetá všechnen existující řád, čímž také připomíná, že tato existence teorie sama o sobě nic není a musí sama sebe poznat jedině v sepětí s historickým jednáním a historickou korekcí, jež je skutečným ověřením její spolehlivosti.

210.

Smysl kultury se zachovává jedině její reálnou negací. Tato negace již nemůže být kulturní.

Je tedy tím, co jakýmsi způsobem zůstává na úrovni kultury, třebaže ve zcela jiném ohledu.

211.

Kritika kultury se v řeči kontradikce předkládá jako sjednocená, nakoľik dominuje celku kultury - jeho poznání i jeho poezii - a nakoľik se již neodděluje od kritiky společenského celku. Tato sjednocená teoretická kritika vychází jako jediná v ústrety sjednocené sociální praxi.

IX. Materializovaná ideologie

212.

Ideologie je základnou myšlení třídní společnosti v konfliktním toku dějin. Ideologická fakta nikdy nebyla prostými chimérami, nýbrž deformovaným vědomím skutečností a jako taková představovala reálné faktory uskutečňující na oplátku reálnou deformující činnost; materializace ideologie, kterou s sebou nese konkrétní úspěch ekonomické produkce osamostatněné v podobě spektaklu, tím spíše prakticky mísí do sociální reality určitou ideologii, která mohla upravit veškerou skutečnost podle svého modelu.

213.

Když je ideologie, jež je abstraktní vůlí k universálnímu a jeho iluzí, v moderní společnosti legitimizována universální abstrakcí a faktickou diktaturou iluze, není již voluntaristickým bojem parcelárnosti, nýbrž jejím vítězstvím. Ideologická pretence na základě toho nabývá jakési bezduché pozitivistické přesnosti: není již historickou volbou, ale evidencí. V rámci takového stvrzení se jednotlivá jména ideologií vytratila. Samotný podíl ideologické práce ve vlastním smyslu, práce ve službách systému, je již vnímán jen v podobě uznání „epistemologického podstavce“, který chce stát mimo jakýkoli ideologický jev. Samotná materializovaná ideologie je bezejmenná, právě tak jako nemá zformulovatelný historický program. To znamená, že dějiny ideologií skončily.

214.

Ideologie, kterou celá její vnitřní logika vedla k „totální ideologii“ v Mannheimově smyslu, despotismus fragmentu, který se vnucuje jako pseudo-poznání strnulého celku, totalitární vize, se nyní uskutečňuje ve znehybněném spektaklu ne-historie. Její završení je rovněž jejím rozpuštěním v celku společnosti. Spolu s praktickým rozpadem této společnosti musí zmizet i ideologie, poslední pošetilost, blokuující přístup k historickému životu.

215.

Spektákl je ideologie par excellence, protože vystavuje a vyjevuje podstatu veškerého ideologického systému v její plnosti: ochuzení, zotročení a negaci reálného života. Spektákl je materiálním „projevem oddělenosti a vzdálenosti mezi lidmi“. Základna oné „nové síly klamu“, jež se v něm soustředila, tkví v produkci, v níž „spolu se záplavou předmětů narůstá... nová sféra cizích jsoucen, jimž je člověk podroben.“ Jedná se o nejvyšší stadium expanze, která obrátila potřebu proti životu. „Potřeba peněz je tedy skutečnou potřebou produkovanou politickou ekonomikou, a také jedinou potřebou, kterou politická ekonomie produkuje“ (Ekonomicko-filosofické rukopisy). Spektákl rozšiřuje na celý sociální život princip, který Hegel v jenské Realphilosophie chápe jako princip peněz: je to „život toho, co je mrtvé, pohybující se v sobě samém“.

216.

Na rozdíl od projektu shrnutému v Tezích o Feuerbachovi (uskutečnění filosofie v praxi, jež překračuje protiklad idealismu a materialismu) spektakl zachovává ideologické charakteristiky idealismu i materialismu a vkládá je do pseudo-konkrétnosti svého universa. Ve spektaklu, v němž se konkrétní věci automaticky stávají vládci nad sociálním životem, je završena kontemplativní stránka starého materialismu, chápajícího svět jako reprezentaci, a nikoli jako aktivitu - a v posledku idealizujícího hmotu. A prostřednictvím techniky znaků a signálů, které nakonec materializují abstraktní ideál, se ve spektaklu uskutečňuje i vysněná aktivita idealismu.

217.

Do tohoto ekonomického procesu materializace ideologie je nutno umístit i paralelismus mezi ideologií a schizofrenií, jak jej ustavil Gabel (Falešné vědomí). Společnost se stala tím, čím ideologie již byla. Odloučení od praxe a anti-dialektické falešné vědomí, které je doprovází - právě tohle je nám vnucováno v jakémkoli okamžiku sociálního života podrobeného spektaklu, který je třeba chápat jako systematickou organizaci „selhávání schopnosti setkání“ a jako nahrazení této schopnosti halucinačním sociálním faktem: falešným vědomím setkání, „iluzí setkání“. Ve společnosti, v níž již nikdo nemůže být uznán druhými, se každý jednotlivec stává neschopným uznat svou vlastní skutečnost. Ideologie našla svůj domov; oddělenost zbudovala svůj svět.

218.

Gabel říká: „V klinických kasuistikách schizofrenie se úpadek dialektiky totality (jehož krajní podobou je disociace) a úpadek dialektiky dění (jehož krajní podobou je katatonie) zdají být velmi úzce spjaté.“ Divácké (spectatrice) vědomí, uvězněné ve zploštělém universu, ohraničeném promítací plochou spektaklu, za niž byl deportován jeho vlastní život, již zná jen fiktivní spoluhlavčí, kteří je jednosměrně informují o svém zboží a o politice svého zboží. Spektákl v celém svém rozsahu je svým „zrcadlovým znakem“. Inscenuje se zde falešné východisko ze zobecněného autismu.

219.

Spektákl, který je smazáním hranic já a světa díky rozdrčení já, způsobenému doléháním přítomnosti-nepřítomnosti světa, je rovněž smazáním hranic mezi pravdou a nepravdou díky vytěsnění veškeré prožívané pravdy pod reálnou přítomnost nepravdy, již zajišťuje organizace zjevnosti/zdanlivosti. Ten, kdo pasivně podstupuje svůj odcizený každodenní úděl, je tedy tlačěn k jakémusi šílenství, které na tento úděl iluzorně reaguje tím, že se uchyluje k magickým technikám. V centru této pseudo-response na komunikaci bez odpovědi je uznávání a konzumace zboží. Konzumentem pocíťovaná potřeba imitace je právě onou infantilní potřebou, podmiňovanou všemi aspekty jeho základního odvláštění. Řečeno termíny, které Gabel aplikuje na zcela jinou patologickou rovinu, „abnormální potřeba reprezentace zde kompenzuje mučivý pocit, že člověk je na okraji existence.“

220.

Pokud logika falešného vědomí nemůže pravdivě poznat sebe samu, kritické hledání pravdy ohledně spektaklu musí být rovněž opravdovou kritikou. Musí prakticky bojovat spolu s ostatními nesmiřitelnými nepřáteli spektaklu a připouštět, že se nevyskytuje tam, kde se nevyskytují ani oni. Když se abstraktní vůle k bezprostřední účinnosti vrhá vstříc kompromisům reformismu či společného aktivismu pozůstatků pseudo-revolucionářství, uznává tím zákony dominantního myšlení a výlučné hledisko aktuality. Poblouznění se tak znovu ustavilo právě na té pozici, která proti němu chce bojovat. Kritika, která překračuje spektakl, musí naproti tomu umět čekat.

221.

Osvobodit se od materiálních základů převrácené pravdy - v tom tkví sebeosvobození naší doby. Ono „dějinné poslání, spočívající v nastolení pravdy ve světě“, nemůže uskutečnit ani izolovaný jednotlivec, ani atomizovaný dav podrobený manipulacím, nýbrž pořád ještě třída, jež je schopna stát se rozpuštěním všech tříd, a to tak, že přivede veškerou moc k ne-odcizující podobě uskutečněné demokracie, že vytvoří Radu, v níž má praktická teorie kontrolu nad sebou samou a vidí svou činnost. Pouze tam, kde jsou jednotlivci „přímo spjati s universálními dějinami“, pouze tam, kde se dialog vyzbrojil k tomu, aby dal zvítězit vlastním podmínkám.